

stichting werkgroep herkenning

BULLETIN VAN DE WERKGROEP HERKENNING
23e Jaargang No. 4 december 2008

Vanuit het Bestuur

In het vorige Bulletin hebben we u al aangekondigd dat deze herfst druk zou worden voor Herkenning. In dit Bulletin daarom veel verhalen over bijkomsten waar mensen van Herkenning bij aanwezig waren.

Zo kunt u de ervaringen lezen van een donateur die aanwezig was bij de gezamenlijke start van het NIOD onderzoek en het Open Archief op 24 oktober jl. Ook het bestuur was daar vertegenwoordigd, voor een uitgebreide uitleg over wie dat onderzoek gaan doen en wat er precies wordt onderzocht, raden wij u aan om eens te kijken op www.erfennissenvancollaboratie.nl. Daar kunt u ook lezen dat het boek van Ismee Tames over de KFO in het voorjaar 2009 zal verschijnen.

Op 30 oktober was er een speciale dag voor kinderen van 'foute' ouders in Westerbork, in het kader van de tentoonstelling over Westerbork als interneringskamp van 1945-1948. Als bestuur waren wij daar ook bij aanwezig. Er was een uitgebreid programma, waarbij in de ochtend mensen de gelegenheid hadden een van de workshops van het Open Archief te volgen. Voor een impressie van die dag heeft Gonda Scheffel een gesprek gehad met een van onze donateurs, ook afgedrukt in dit Bulletin.

Op die dag kwam ook ter sprake een brief die door de Werkgroep Erkenning Onrecht Bijzondere Rechtspleging – een initiatief van een aantal KFO – aan Westerbork is gestuurd. De reactie van de directeur van Westerbork vindt u ook in dit Bulletin.

Op 1 december waren wij bij de officiële opening van de tentoonstelling over Westerbork als interneringskamp van foute Nederlanders na WOII. Ook daarover vindt u elders in dit Bulletin een verslag.

Naast alle bijeenkomsten heeft het bestuur zich ook gebogen over de donateursdag voor 2009. Zoals beloofd zal het thema zijn: Oud worden, oud zijn met een (foute) oorlogsachtergrond: wat betekent dat voor betrokkenen en hun kinderen? Twee medewerkers van Cogis, die veel ervaring hebben met dit onderwerp zullen de dag begeleiden. Informatie over het programma, de datum en plaats vindt u in dit Bulletin

Op 31 maart wordt er weer een gezellige en informatieve dag voor onze vrijwilligers georganiseerd.

Het bestuur is ook met de stichting KOMBI in overleg over de toekomst. Er blijkt nog steeds behoefte aan lotgenotencontact, ook voor de derde generatie – wier ouders kind zijn van oorlogsouders. Maar dat

(Vervolg op pagina 3)

Donatie 2008

Bij deze willen wij alle donateurs die, naar aanleiding van de herinneringsbrief, hun donatie 2008 hebben overgemaakt, hartelijk danken.

Helaas zijn er nog bijna 200 donateurs die niets betaald hebben en ons ook niet hebben laten weten of zij nog wel of niet geïnteresseerd zijn in de Werkgroep.

Van hen hopen wij alsnog iets te horen.

MAILADRESSEN

Het bestuur wil graag zoveel mogelijk verzenden via e-mail. Zowel het Bulletin als andere berichten !!!

Laat u ons a.u.b uw e-mailadres en uw voorkeur hierin weten!

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

Bachrode 11
2717 AL Zoetermeer
079-8886264
E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
www.werkgroepherkenning.nl

Adreswijzigingen a.u.b. melden aan het secretariaat

Landelijke Hulptelefoon

030 6701979

Bestuur

Cuny Holthuis-Buve (voorzitter)
Ton Scheffel (penningmeester)
Tanja van der Woud-Wolterbeek (secretaris)
Jeanne Diele-Staal (lid)

Regiocoördinatoren

Friesland	Roelie Ansingh	0512 303174
Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Drenthe	Pieter Kempers	0591 659904
Salland & Twente	Arjen en Mieke de Groot	
		053 4344801
Utrecht	Joke Bor	030 6921905
Flevoland	Pragit Koot-Brouwers	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822

Partners

Joke Snijders 033 4617673

Contactgroep Kinderen van Duitse Militairen

Ab van Aldijk 023 5240898
06 53382670

Redactie Bulletin

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars (hoofdredacteur)
scheffelbaars@planet.nl
Gerard van der Woud (eindredacteur en vormgeving)

Webmaster:

Tosh Koot

Inhoudsopgave voor dit Bulletin

Vanuit het bestuur 1
Informatie over de Werkgroep Herkenning 2
Vanuit het bestuur (vervolg), van de redactie, oproepen 3

Mededelingen

Inzendingen voor het Bulletin 4
Beeldbank 4
Donaties voor de Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning 4

Gedicht 4

Oproepen (vervolg) 5

In memoriam

Ter nagedachtenis aan Dan Bar-on 8

Programma donateursdag 6 maart 2009 10

Internationaal

Symposium in Kiel 11

NIOD-onderzoek (Impressie van de lancering van het NIOD onderzoek 'Erfenissen van collaboratie') 12

Het Open Archief 14

Nieuws uit Westerbork

Bericht van de WEOBR 16

Westerbork 30 oktober 2008 16

Westerbork, de bizarre geschiedenis van een beladen plek .. 18

Duo-gastlessen 18

Brief Stichting Vrienden van Herkenning 20

In de media

Trauma en herinnering 21

Een kleine sociologie van het herinneren 23

Henk van Osch, Jonkheer D.J. de Geer 26

Boekaankondigingen 26

Inzage dossiers Nationaal Archief 27

Colofon 28

DONATEUR WORDEN VAN HERKENNING

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze stichting organiseert. De stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van **€20,00**.

Een hogere bijdrage is uiteraard welkom.

De hoogte van de standaardbijdrage mag echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven. Kunt u dat bedrag niet missen dan is een lagere bijdrage eveneens welkom.

Wij willen u verzoeken om uw bijdrage te storten op ons rekeningnummer 5285797, ten name van de penningmeester Stichting Werkgroep Herkenning, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres.

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure schrijf, mail of bel dan naar:

Secretariaat Stichting Werkgroep Herkenning

Bachrode 11 2717 AL Zoetermeer

E-mail: secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Telefoon 079-8886264

www.werkgroepherkenning.nl

(Vervolg van pagina 1)

contact zal er anders gaan uitzien; het blijkt belangrijk dat de kennis die wij gedurende zoveel jaar hebben vergaard - goed toegankelijk – is opgeslagen. Hoe dat er uit moet komen te zien, wordt nu nagegaan.

In dit nummer vindt u ook een brief van de Stichting Vrienden van Herkenning over hun beleid. Graag vragen wij daar uw aandacht voor.

Tenslotte opnieuw onze oproep om nieuwe bestuursleden: er is veel werk te verzetten, wij hopen op meer steun! Voor informatie kunt u terecht bij Tanja van der Woud, onze secretaris.

Wij wensen u fijne feestdagen, een goed begin van 2009 en hopen u op de donateursdag te verwelkomen!

Cuny Holthuis

Van de redactie

In 1987 ging Herkenning een samenwerkingsverband aan met de Israëliische psycholoog Dan Bar-On. De gesprekken die hij met enkele mensen van Herkenning had bevestigden de resultaten van zijn onderzoek in Duitsland en zijn acceptatie van onze ervaringsdeskundigheid hielden voor ons een erkenning in. Hij overleed in september j.l en wij willen hem in dit bulletin gedenken.

Naast een aantal verslagen van bijeenkomsten waarop donateurs of bestuursleden van Herkenning aanwezig waren, treft u in dit nummer een aantal boekbesprekingen aan.

In het vorige nummer stond een vertaling van een gedicht van Zus Wassenaar, het was echter niet de juiste versie. Daarom plaatsen we die nu in dit bulletin.

In het vorige bulletin is al gewezen op het project Final Account dat gericht is op het vastleggen van getuigenissen van mensen die in het Derde Rijk actief zijn geweest of dit door collaboratie hebben gesteund. In dit nummer een oproep om aan dit project mee te doen. Daarnaast een oproep van een lotgenoot op zoek naar mensen die hiaten in zijn herinnering kunnen helpen opvullen met het oog op het boek dat hij aan het schrijven is.

Uiteraard vindt u van projectleidster Ceciel Huijtema een bericht over de voortgang van het Open Archief.

Voor het schrijven van levensverhalen maken mensen gebruik van hun herinneringen. In het blad Cogiscope verschenen in het voorjaar van 2006 twee artikelen die enkele interessante visies geven over de (on)betrouwbaarheid van en de veranderingen in het geheugen. Van beide artikelen vindt u een samenvatting in dit bulletin.

Tenslotte is er de uitnodiging voor de donateursdag op 6 maart in Maarn.

Uw mening over het Bulletin horen we graag, opbouwende kritiek of bijdragen in de vorm van boekbesprekingen, verslagen of verhalen zijn welkom.

Gonda Scheffel-Baars

Oproepen

Final Account: Third Reich Testimonies

- een urgent archiefproject van filmmaker Luke Holland

'Nothing is easier than to denounce the evildoer; nothing is more difficult than to understand him'

Fyodor Dostoevsky

Dit is een oproep voor het archiefproject "**Final Account**". Wij werken aan een archief van gefilmde interviews met mannen en vrouwen die zich tijdens WWII aan de kant van de Nazi's scharden. Wij zoeken mensen die bereid zijn hun ervaringen en herinneringen aan deze Europese tragedie te delen en te vertellen voor de camera.

Introductie

De Nazi ideologen, de mannen die de Holocaust hebben bedacht en uitgevoerd, zijn dood. Veel van de "kleine daders" nog niet. Maar zij zijn nu oud. Heel oud. Weinigen hebben nog hun verhaal verteld en als ze hiertoe bereid zijn, kunnen we hen niet hun verhaal mee laten nemen in het graf. "Das Grosse Schweigen", het grote na-oorlogse zwijgen in Duitsland, was vooral te wijten aan het feit dat niemand vragen stelde, of bereid was de antwoorden te horen. Getraumatiseerde slachtoffers kwamen als geesten terug uit de kampen. Weinigen vonden een gewillig oor en zo stopten ze al snel om hun onvoorstelbare ervaringen te vertellen. Vaak duurde het decennia voor hun ver-

(Vervolg op pagina 5)

Inzendingen voor het Bulletin

Criteria voor plaatsing van berichten en artikelen in het Bulletin

Het Bulletin is er voor onze achterban, maar er gelden - zoals bij ieder blad - wel duidelijke regels.

Uitgangspunt is dat de inhoud van de berichten en artikelen niet strijdig mogen zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Verder bekijkt de redactie de binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid,
- geen dubbelzinnigheid wat betreft de inhoud
- i.v.m. de beperkte ruimte: zo beknopt mogelijk.

Als een stuk van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud van dat stuk geen verantwoordelijkheid draagt.

Zie voor verdere informatie het colofon op de laatste pagina van het Bulletin.

BEELDBANKWO2

Alle oorlogsfoto's van de oorlogs- en verzetsmusea, herinneringscentra en het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) zijn nu online beschikbaar:

www.beelddbankwo2.nl

Donaties voor de Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning

De Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning werd opgericht om, met de nalatenschap van de oudvoorzitter van de Stichting Werkgroep Herkenning Hans Donkersloot als basis, de activiteiten van de Werkgroep Herkenning te kunnen continueren in de periode dat er geen subsidiegelden meer beschikbaar zouden zijn. Een aparte Stichting Vrienden was destijds noodzakelijk om de overheidssubsidie te kunnen blijven ontvangen. Nu de subsidies van het ministerie van VWS al enige jaren gestopt zijn en de verplichtingen van de Stichting Werkgroep Herkenning die voortvloeiden uit deze periode niet langer aanwezig zijn, is een scheiding van de twee stichtingen geen noodzaak meer.

Wij vragen u dan ook om donaties en eventuele legaten rechtstreeks over te maken aan de Stichting Werkgroep Herkenning, zoals aangegeven op bladzijde 2 van dit Bulletin.

In het vorige Bulletin was een gedicht opgenomen van Zus Wassenaar, uit het Fries vertaald, maar onderstaand is een betere vertaling.

Acht jaar was ik toen Nederland werd bevrijd.
Ik was vader en moeder haar grote meid.
Maar toen kwam na drie jaar vier Mei de dodenherdenking
De dag dat mijn vader de hele dag naar z'n verste stuk land ging.
Want hij wist zichzelf geen raad
Iedereen raakte daardoor thuis van de kaart.
Moeder deed al vroeg de gordijnen dicht:
'Dat is beter zei ze,' We hoeven hier geen gericht.'
Ik dacht weer aan 1945vijf Mei.
Dat vader mij aan keek en niets zei
Toen een groep mensen stond te schelden voor de ramen.
En er akelige gevoelens bij mij boven kwamen.
Dat moeder groene zeep van de zolder nam
Waar zij anders met geen vinger aankwam.
Om kruisen van de deur te boenen het waren er twee.
Terwijl ze dacht: 'Nemen ze ons allebei mee?'
Maar toen ze dat had gedaan
Zag ze ons kinderen achter haar staan
'Gaan jullie maar naar buiten en een spelletje doen.'
Maar ik vond het raar dat geboen.
Ik liep terug en tegen de gesloten deur drukte ik mijn oor
En wat ik toen hoorde het komt mij voor
Dat ik 25 jaar later de bevrijdingsdag herbeleefde
Toen grote mensen een meisje van twaalf jaar
oneerlijk behandelden kwam datzelfde gevoel boven zo raar.
En weer stond ik daar en kromp ik in elkaar
Toen moeder op wanhopige toon zei tegen vader' Komen ze hier
straks met een
geweer, want ze zien ons als een verrader
Dan niet hier en daar een kogel, maar dood in één keer.

Die dag vergeet ik nooit weer.

Jaitsche Wassenaar

Oproepen

(Vervolg van pagina 3)

halen echt werden gehoord. De daders, oud-leden van de SS, van de Einsatzgruppen en van Speciale Politie-eenheden wiens moorddadige acties tot de dood van meer dan een miljoen Joden leidden, gingen weer op in het burgerleven en ontkenden hun actieve rol in de nachtmerrie die van hen bezit had genomen.

De tijden zijn veranderd. De Koude Oorlog is voorgoed voorbij. Anticommunisme fungeert niet meer als een gemakkelijk masker om de sporen van antisemitisme die het Derde Rijk heeft nagelaten achter te maskeren. Andere genociden – in Cambodja, voormalig Joegoslavië, Rwanda en Darfur – confronteren ons met nieuwe gruweligheden en stemmen somber. Wellicht is de enige les die we uit de geschiedenis kunnen trekken dat we er niets van leren?

De interviews

Final Account is een urgent archief project waarvoor wij daders uit de Tweede Wereldoorlog voor camera willen interviewen. Deze getuigenissen zijn mogelijk net zo belangrijk als de tienduizenden interviews die zijn opgenomen van slachtoffers van het moorddadige Nazi-beleid. Het spijt ons, maar wij zijn ook verrast over het feit dat niet dezelfde systematiek, discipline en middelen die voor de slachtoffergetuigenissen zijn ingezet, niet ook zijn gebruikt voor de getuigenissen van de daders.

Mijn moeder is één van de 60.000 Joodse overlevenden die voor het Spielberg archiefproject zijn geïnterviewd. Helaas kunnen wij ons nu niet wenden tot een archief met interviews met degenen die haar ouders (de grootouders die ik nooit heb gekend) hebben gedeporteerd of met degenen die hen hebben vermoord ergens in 'het oosten'. Tijdens een recent bezoek aan twee musea in Berlijn gewijd aan de erfenis van het Derde Rijk, werd ik geleid naar een reeks monitors waarop meeslepende getuigenissen waren te zien van slachtoffers. "Waar", vroeg ik, "zijn de completerende interviews met daders?" Als deze omissie wordt opgevuld, moet dit worden gedaan met grote urgentie.

Deze getuigenissen achten wij welhaast even belangrijk als die van de slachtoffers omdat ze onderdeel uitmaken van hetzelfde hoofdstuk uit de Europese geschiedenis.

De getuigenissen van daders uit de Tweede Wereldoorlog vormen een essentieel historisch archief. Bovendien zijn wij het aan komende generaties verschuldigd een alomvattend archief van hun geschiedenis achter te laten - met gefilmde getuigenissen van alle zijdes. Dit zal bijdragen aan vollediger begrip van deze periode in de wereldgeschiedenis. Wij hopen met dit archiefproject de lacune in gefilmde getuigenissen van WWII te vullen.

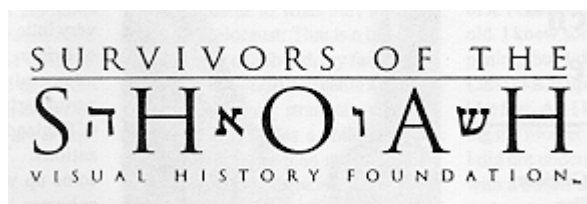
Interviews zullen worden opgenomen in de taal en op de locatie die de geïnterviewde prefereert. De lengte van het interview is onbepaald en hangt af van de lengte van de getuigenis en wordt afgenomen in omstandigheden die de geïnterviewde prettig vindt. Na afronding van het project – dat wil zeggen als er een substantieel aantal interviews is vastgelegd – zal het hele archief worden ondergebracht bij een instituut dat de kennis en expertise heeft om een archief op film onder de juiste omstandigheden te bewaren. De geïnterviewden krijgen de mogelijkheid om hun ideeën te uiten over hoe en of hun gefilmde interview beschikbaar wordt gesteld en voor welke doeleinden.

Het team

Luke Holland – Project Director & Fleur Knoppers – Project Coördinator

Luke Holland werd geboren in Shropshire in 1948. Hij heeft zijn jeugd doorgebracht in de Duits-sprekende, christelijke gemeenschap de Bruderhof in Paraguay. Zijn moeder Gerty Hortner, vluchtte uit Wenen in 1938. Zijn vader, de kunstenaar-illustrator Leslie Holland (Huxley's 'Brave New World'), bracht de laatste vredesjaren in Europa door werkend als kunstenaar in Frankfurt, Duitsland. Gerty en Leslie overleden in 2005 op 92- en 97-jarige leeftijd. Luke spreekt vloeiend Duits. Zijn films zijn onder andere de 'Good Morning Mr Hitler' (Channel 4; Prix Europa en Emmy genomineerd). De film is een doorwrochte analyse van de 'verleiding' van

(Vervolg op pagina 6)

Logo van het door Steven Spielberg gestarte project

Oproepen

(Vervolg van pagina 5)

de Nazi esthetiek. Luke's meest recente BBC project is zijn vijfdelige serie 'A Very English Village' (BBC FOUR / BBC TWO / BBC ONE), geheel gesitueerd in Ditchling, het dorpje in Sussex waar hij al 14 jaar woont met zijn familie.

Fleur Knopperts heeft van 1996 tot 2008 voor verschillende film festivals gewerkt in Nederland en Engeland. Van 2001 tot 2007 was ze directeur van 's werelds grootste markt voor financiering van documentaire films. Momenteel werkt ze als freelance project manager aan onder andere Final Account – Third Reich Testimonies.

Als u iemand kent die een bijdrage zou kunnen leveren aan dit project, neemt u dan graag contact op met Gonda Scheffel-Baars.

Oproep aan lotgenoten die het onderstaande met mij gedeeld hebben.

Omdat ik een leeftijd heb, waarbij veel uit het verleden bovenkomt, hoop ik aansluiting te vinden bij kinderen van toen, die gezamenlijk met mij betrokken waren bij één of meer van de onderstaande gebeurtenissen. Ik schrijf een boek over de tijd, dat ik een jongetje van om en nabij 10 jaar was en hoop dat er mensen zijn die mijn geheugen waar het de ellende van toen betreft, wat meer kunnen opfrissen.

1942 - 1944   Wie kwam, net als ik, in de Katholieke Deutsche Kirche aan Prinsen Bolwerk 1 te Haarlem?

1943 - 1945   Wie zat bij mij in de klas (bij Fraulein Henssheit) op de Deutsche Schule aan Prinsen Bolwerk 3 te Haarlem?

1944 aug.   Wie ging met onze klas van die Deutsche Schule mee op vakantie naar de Villa "Volonté" te Groningen? (Directrice was Frau Wolff).

1944 sep.   Wie ging met onze kindergroep vanuit Villa "Volonté" mee naar het barakkenkamp "Santberglager" am Großen Geeren in Ritterhude, Noord Duitsland?

1944 sep. - dec.   Wie ging daarna met onze groep mee naar Dorfmark op de Lüneburgerheide, naar Gasthaus "Zu den drei Linden"? (Directrice was weer Frau Wolff).

1944 dec.   Wie vierde met mij de schamele Kerstmis in Gasthaus "Zu den drei Linden", in Dorfmark?

1945 jan. - apr.   Wie werd met mij samen vanuit Dorfmark overgeplaatst naar Leisnig in Sachsen (Oost-Duitsland) waar we terecht kwamen in een HJ-Lager?

1945 apr.   Wie ging er met mij mee vanuit het Lager in Leisnig naar Leitmeritz in Sudetenland? (Later Litoměřice in Tsjechië).

1945 mei 1   Wie ging met mij in een lange voetmars vanuit Leitmeritz voor de Russen op de vlucht?

1945 mei   Wie maakte met mij 's nachts de tankslag mee tussen de Russen en de Duitsers, terwijl wij in een greppel wilden slapen?

1945 mei   Wie is samen met mij in een hospitaaltrein (Lazarettzug) met vele zwaargewonden meegereisd en heeft toen met die trein lang op een zijspoor gestaan?

1945 mei   Wie is samen met mij op die reis (heel spannend) de Russisch - Amerikaanse bezet-

Leisnig - Burg Mildenstein

(Vervolg op pagina 7)

Oproepen

(Vervolg van pagina 6)

- 1945 mei tings-zone gepasseerd?
Wie is met mij tijdens die lange reis door zusters van het Deutsche Rote Kreuz voor de nachten in schoolgebouwen en in ruimten van stations ondergebracht?
- 1945 mei Wie is, net als ik door de Amerikanen van onder tot boven met D.D.T.-poeder bestoven?
- 1945 mei Wie is samen met mij in de brandende zon naar het westen vervoerd in een Amerikaanse legertruck?
- 1945 mei Wie is met mij per trein van uit Frankrijk of België naar Oudenbosch overgebracht, naar het Repatriëringscentrum Saint Louis bij de Broeders?
- 1945 mei 23 Wie is hierna met mij per trein naar 's Hertogenbosch gebracht en daarna per legertruck naar het Doofstommeninstituut te Sint Michiels gestel?
- 1945 jun. Wie is met mij per legertruck vanuit Sint Michielsgestel overgebracht naar een tehuis aan de Bosscheweg te Boxtel?
- 1945 jul. *Ik werd te Boxtel door mijn broertje opgehaald en meegenomen naar de Broeders te Bergen op Zoom, daarvandaan met een tante t e r u g naar Haarlem.*
- 1946 mei 9 Wie heeft met mij samen, na dat ik voor mijn oma en tante te lastig werd, in kinderkuis "Kennemerhoek" Varnebroek 1 te Alkmaar gezeten?
- 1947 jan. 11 Wie heeft met mij samen in kinderkuis "Decroly" in de van Eeghenstraat 117 te Amsterdam gezeten?
- 1947 jan. 30 Wie heeft met mij samen in tehuis "'t Mezenestje" in de Schubertstraat 32 te Amsterdam gezeten?
- 1947 apr. 17 Ik werd toen door mijn moeder uit dit laatste tehuis opgehaald, ging weer mee naar Haarlem en werd toen nog lange tijd in onze buurt en op school getreiterd en u i t g e - scholden voor; "Vuile NSB-er enz."
- Hartelijk dank voor uw reactie(s),
[Leo A. van Leeuwen](mailto:Leo.A.van.Leeuwen).
l.a.van.leeuwen@hccnet.nl

Oproep met lied

1945.

*Op de Doorsneeweg
daar zitten wij gevangen,
wij mogen er niet weg
En als je het dan toch probeert
wordt 't je heel gauw afgeleerd
Een paar uur in de cel,
daarna dan weet je 't wel*

Op de melodie: Unter der Laterne.

Periode ± mei tot half augustus of eerder in 1945.

Zoals blijkt uit bovenstaande zaten wij in een strokartonfabriek aan de Doorsneeweg in Nieuwe Pekela (Groningen).

Wie zaten daar naast Oldenbroek en Van Noort en Oosterbaan (?) nog meer?

Wie schreef het lied?

Hartelijke groet,
C.O.

Telefonische reacties aan het Secretariaat van Herkenning: 079-8886264

TER NAGEDACHTENIS AAN DAN BAR-ON

Op 4 september j.l. is Dan Bar-On, professor aan de Ben Gurion Universiteit in Israël, op 69-jarige leeftijd overleden. Hij was al geruime tijd ernstig ziek, maar leefde nog bijna een jaar langer dan de artsen hem gegeven hadden en zette zijn werkzaamheden voort zolang zijn fysieke krachten hem dat mogelijk maakten.

In 1985 startte hij in Duitsland een onderzoeksproject waarbij hij kinderen van (soms prominente) Nazi's interviewde omtrent hun familie-ervaringen tijdens en na de oorlog. Uit zijn therapeutenpraktijk in Beer Sheva kende hij de gevolgen van de oorlog voor mensen die als Joods kind aan de Sjoah waren ontkomen. Hij begon zich in de loop der jaren steeds vaker af te vragen welke effecten de oorlog en het Nazisysteem op de Duitse kinderen hadden gehad. Er was veel moed voor nodig om met de 'kinderen van de vijand' te gaan praten, temeer daar zijn omgeving zich zeer negatief over zijn voornemen uitliet.

Een klein berichtje in het Icodi-info over zijn onderzoek was aanleiding voor het toenmalige bestuur van Herkenning om mij te vragen contact met hem te zoeken. In maart 1987 hebben we elkaar in Beer Sheva voor het eerst ontmoet toen ik voor een studiereis in Israël was. Tijdens dit gesprek veronderstelde hij dat de verhalen van de kinderen van Nederlandse collaborateurs wellicht een aanvulling zouden kunnen vormen op zijn onderzoek in Duitsland en we besloten tot samenwerking.

In juni 1987 interviewde hij in Nijmegen vijf leden van Herkenning. Enkele dagen daarna schreef hij me hoe opgelucht hij zich voelde: wat hij gehoord had bevestigde op vele punten zijn onderzoeksresultaten in Duitsland en zijn zelfvertrouwen kreeg een geweldige impuls. Voor ons als Herkenning betekenden zijn woorden erkenning en acceptatie, geweldig belangrijk in die beginperiode, toen erkenning in de Nederlandse samenleving nog een schaars artikel was. Het was zeker ook belangrijk dat Dan als Jood deze erkenning gaf. Zijn acceptatie betekende een uitgestoken hand over de kloof heen die de geschiedenis tussen de kinderen van de daders en collaborateurs en die van de slachtoffers had doen ontstaan.

In 1988 presenteerde Dan zijn onderzoeksresultaten tijdens een symposium aan de universiteit van Wuppertal en een zevental leden van Herkenning waren daarbij

aanwezig. Twee van ons hebben daar gesproken over de ervaringen van Nederlandse collaborateurskinderen. Dan wilde graag een zelfhulpgroep oprichten voor enkelen van zijn geïnterviewden en Anneliese Aaldijk-Rehbein en ik zegden onze hulp toe om zo'n groep op te zetten. We hebben er 4 jaar deel van uit gemaakt.

In 1989 bezocht Dan ons land opnieuw en had in het huis van Mario Montessori, een van de oprichters van Herkenning, allereerst een uitgebreid gesprek met zijn gastheer en later met ongeveer 15 leden van Herkenning. Hij toonde ons een video waarop een gesprek geregistreerd was tussen Gunild en Renate die hij voor zijn onderzoek geïnterviewd had. Later sprak hij nog met enkele jonge historici en bezocht hij professor Jan Bastiaans, die bekend geworden is door zijn methode om diep getraumatiseerde oorlogsgetroffenen met LSD verlichting te geven.

Dan nodigde me uit voor conferenties waaraan hij deelnam en daar sprak ik over onze lotgevallen. Zo werd de problematiek van collaborateurskinderen ook

internationaal op de kaart gezet. Vanaf het begin hadden we plannen om een internationaal netwerk op te zetten voor kinderen van collaborateurs in de door Duitsland in de oorlog bezette landen, maar het lukte niet om contact met hen te krijgen. Een artikel in een Engels tijdschrift over de Duitse praatgroep waarin ook over de Nederlandse collaborateurskinderen en kinderen met Duitse ouders geschreven werd, leverde

twee contacten op, in Noorwegen en in Frankrijk. Pierre Rigoulot had als sociaal historicus een onderzoek gedaan naar de Franse kinderen van collaborateurs en wilde zijn studie afsluiten met een vergelijkend verhaal uit België en Nederland. Overeenkomsten en verschillen bleken eens temeer veel kennis op te leveren. Deze twee contacten waren het begin en al snel breidde de kring zich uit. Dit resulteerde uiteindelijk in het International Bulletin dat in november 1995 voor het eerst verscheen. Dan feliciteerde me hiermee, omdat ons plan nu toch gerealiseerd werd. We hadden toen onze samenwerking net beëindigd, omdat er teveel verschillen in inzicht tussen ons waren om nog zinvol met elkaar samen te kunnen blijven werken. We bleven ons allebei bezig houden met kinderen van de oorlog en met dialoog, maar besloten dat voortaan ieder zijn eigen weg hierin zou gaan.

(Vervolg op pagina 9)

In memoriam

(Vervolg van pagina 8)

In 1992 werd de Duitse praatgroep samengevoegd met een Amerikaanse groep, die als TRT (To Reflect and Trust) verder ging. Anneliese en ik hadden de groep toen al verlaten. Hoewel Dan de nodige kritiek had gehad op het initiatief van Kombi om in 1988 en 1989 kinderen van de oorlog van verschillende achtergronden bij elkaar te brengen, had hij nu toch zelf zijn eigen gemengde groep en hij was er euforisch over. Het dialoogmodel werd het visitekaartje van TRT, maar TRT was niet de enige groep die volgens dit model werkte. In Nederland had je Kombi, er was nog een Duits/Amerikaanse groep 'One by One' en een Duits/Oostenrijkse/Amerikaanse groep 'Austrian Encounter' (geleid door een lid van TRT). In 1998 nodigden de leden van TRT mensen uit Noord-Ierland, Zuid-Afrika en de Palestijnse gebieden uit om kennis te maken met het dialoogmodel.

Dan was toen al een intensieve samenwerking begonnen met de Palestijnse professor Sami Adwan van de universiteit in Bethlehem. Zij stichtten het Peace Research Institute in the Middle East in Beit Jalla. Samen schreven ze o.a. een schoolboek over de geschiedenis van hun woongebied in de 20^e eeuw, waarin evenwicht

Dan Bar-on en Sami Adwan

tig aandacht geschonken werd aan de geschiedenisvisies van beide kanten in het Israëliësch-Palestijnse conflict. Ook dit initiatief leverde hem in zijn omgeving nogal wat negatieve kritiek op. Opnieuw ging hij praten met 'de vijand'; voor velen rondom hem een stap te ver.

In 2006 startte Dan in Hamburg een driejarige opleiding 'Storytelling in conflicts' waarin studenten zou-

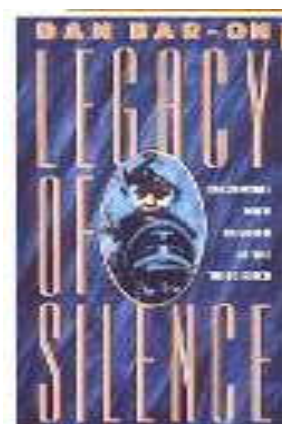
den leren hoe de dialoog in een conflictsituatie openingen kan geven en hoe zij in hun eigen omgeving projecten op zouden kunnen zetten om die dialoog in praktijk te brengen. Dan heeft in mei nog net de feestelijkheden kunnen meemaken die georganiseerd werden rond het voltooien van hun studies door de studenten. Het was erg belangrijk voor hem om daar bij te zijn, hoewel de reis en de bijeenkomsten veel van zijn krachten zouden vergen. Voldaan, maar lichamelijk gebroken, keerde hij naar huis terug, waar hem niet veel tijd meer restte.

Dan heeft ongelooflijk veel geschreven: artikelen in vakbladen en andere tijdschriften en een groot aantal boeken, waarvan ik hier noem: *Legacy of Silence*, *Bridging the Gap* en *Die Anderen in ons*. Hij heeft op verschillende terreinen pioniersarbeid verricht en daarmee veel bereikt. Hij werd gedreven door zijn zoektocht naar antwoorden op de existentiële vragen.

De introductie van zijn boek 'Legacy of Silence' dat een wetenschappelijk, maar ook zeer persoonlijk verslag is van zijn onderzoek in Duitsland eindigt met een kort gesprek tussen Dan en Yariv, de 17-jarige oudste zoon van zijn tweede vrouw, die aan lymfeklierkanker leed. Kort voor zijn overlijden vroeg Yariv aan Dan waarom dat onderzoek in Duitsland zo belangrijk voor hem was. Dan was even sprakeloos, waarop Yariv hem met een stralende glimlach zelf antwoordde: 'Ik weet het, je bent op zoek naar hoop, voor hen en voor jezelf'. Dan vroeg hem wat hij daarmee bedoelde en Yariv zei: 'Je hebt me eens een keer gezegd dat voor jou zoeken naar hoop te maken heeft met het toetsen van waarheid.'

Wij gedenken Dan Bar-On in dankbaarheid voor al hetgeen hij voor de kinderen van de oorlog en met name voor de 'kinderen van de vijand', van vroeger en nu, heeft gedaan.

Gonda Scheffel-Baars

Donateursdag 2009

Programma Donateursdag op vrijdag 6 maart 2009 Plaats: Cultureel centrum “De Twee Marken” in Maarn.

10.30 uur Zaal open

11.00 uur

Inleiding aan de hand van (beeld) materiaal door twee medewerkers van Cogis over:

1. Wat betekent het om:
  - oud te worden met een oorlogsachtergrond en specifiek met een ‘foute’ achtergrond?
  - opgenomen te worden in een verpleeg/verzorgingshuis met zo’n achtergrond?
2. Wat zijn de langetermijneffecten van de oorlog met name voor de kinderen van ‘foute’ ouders?
3. Op welke wijze beïnvloeden dementie en oorlogstrauma elkaar? Wat helpt dan wel en wat niet?

Lunch 12.30 – 13.30

13.30 - 15.30

1. Bespreken in twee groepen van de eigen ervaringen o.l.v. de Cogis medewerkers
2. Gezamenlijke evaluatie: wat heeft het ons opgeleverd en waar hebben we nog behoefte aan?

- Gespreksgroep voor de derde generatie (als er genoeg aanmeldingen zijn)

15.30 Theepauze

16.00

Afsluiting en napraten tot 17.30.

SYMPOSIUM IN KIEL

De vereniging 'kriegskind.de' heeft samen met de vereniging 'Förderverein Kriegskinder für den Frieden' op zaterdag 20 september 2008 een symposium georganiseerd waarop kinderen van de oorlog van verschillende nationaliteiten aanwezig waren en hun verhaal vertelden. On-

geveer 50 deelnemers luisterden naar de verschillende lezingen en namen deel aan de groepsdiscussies. Als buitenlanders die hun verhaal vertelden waren te gast de heer Z. Czarnuch uit Witnica in Polen, de heer J. Gormsen uit Denemarken, de

heer J. Dekkers uit Mook en de heer T. Scheffel uit Tricht, beiden uit Nederland, de heer P. Kaven uit Finland en de heer W. Derewjanski uit Rusland. Zij vertelden allen wat ze hadden meegemaakt tijdens de tweede wereldoorlog en welke gevolgen dat had in hun latere leven. Het ging deze dag niet om grote politieke vraagstukken, maar om puur menselijke ervaringen en trauma's van de burgers in die oorlogsjaren en daarna.

Omdat ik in de plaats van mijn vrouw was gekomen, vertelde ik niet mijn eigen verhaal maar legde ik uit wat veel Nederlandse kinderen van collaborateurs in en na de oorlog meegemaakt hebben en de traumatische gevolgen daarvan. Sommige lezingen werden ondersteund door foto's, waarop de gemoedstoestanden van de mensen waar het over ging duidelijk te zien waren.

De laatste lezing werd gehouden door de heer H. Alphei uit Lindau, Duitsland. Hij begon zijn verhaal met de vraag waarom hij zijn verhaal zou moeten vertellen; anderen hebben toch veel meer meegemaakt! Vele aanwezigen herkenden zich in deze vraag. Juist door zijn verhaal werd duidelijk dat ook de verhalen van Duitse Kriegskinder gehoord mogen en moeten worden.

Na de lezingen volgde een forumdiscussie met als thema: wat kunnen kinderen van de oorlog betekenen voor de vrede? Juist door de lezingen was duidelijk geworden dat kinderen van de oorlog wat voor de vrede kunnen betekenen door aan elkaar hun verhaal te vertellen en zo duidelijk te maken,

dat aan welke kant van het verhaal je ook zit er altijd slachtoffers zijn die niet genoemd of bekend zijn. De dialoog moet niet stoppen bij de grenzen, maar er juist over heen gaan. Dan leren we elkaar kennen en begrijpen en krijgen de grote politieke problemen ook een menselijker gezicht.

Deze discussie werd voortgezet bij de groepszitting, waarbij alle aanwezigen het woord konden vragen en konden zeggen wat zij op hun hart hadden. Vaak, en dat tekende juist de sfeer van deze dag, leidde dat tot emotionele uitspraken, die alleen in een veilige omgeving geuit kunnen worden.

Aan het einde van de dag bedankte de voorzitter van de "Förderverein Kriegskinder für den Frieden" alle aanwezigen voor hun inbreng en sprak de hoop uit dat dit een begin zou mogen zijn voor alle kinderen van de oorlog in Duitsland, maar ook daarbuiten, om met hun verhaal gehoord en erkend te worden.

T. Scheffel

Impressie van de lancering van het NIOD onderzoek 'Erfenissen van collaboratie'

Als genodigden woonden Pragit en ondergetekende de presentatie van dit nieuwe en grootschalige onderzoeksproject van het NIOD bij. Kennelijk was de respons op de uitnodigingen groot, want de aanwezige belangstellenden konden maar nauwelijks een plaats vinden in het zaaltje van het NIOD aan de Herengracht in Amsterdam.

Zoals dat een wetenschappelijk instituut past waren de presentaties sober en zeer informatief. Wij waren ook niet afgereisd naar Amsterdam om een spectaculaire middag te beleven. Nee, wij wilden graag zelf zien en horen wat de diverse onderzoeken in gaan houden. En vooral wilden wij er bij zijn en zien dat het echt waar is: een vier jaar durend onderzoeksproject naar *'de positie van de voormalige NSB'ers en SS'ers, hun vrouwen en kinderen in de naoorlogse samenleving'*, en dat door het NIOD! Enige jaren geleden was dat toch nog onvoorstelbaar.

Tegelijkertijd moet je ook constateren dat zo'n onderzoek eigenlijk (te?) laat komt. Immers, velen die zelf lid waren en dus uit eigen ervaring kunnen vertellen zijn niet meer onder ons of niet meer in staat hun verhaal te doen. Dat is en blijft toch heel spijtig en een gemis voor een goede en volledige geschiedschrijving.

Dat gezegd hebbende is de andere kant ook waar: er is momenteel veel belangstelling voor alles wat te maken heeft met de 'collaboratie' in WOII en de naweën daarvan. Het NIOD begint nu dus aan een reeks onderzoeken, maar ook Herinneringscentrum Westerbork is bezig met een onderzoek, neemt daartoe interviews af en vraagt om documenten aangaande die periode. En dan is het Open Archief al enige tijd toegankelijk en bevat een schat aan informatie in de vorm van alle persoonlijke verhalen. Het is te hopen dat men ge-

bruik mag en gaat maken van elkaars informatie!

Terug naar de middag bij het NIOD.

Peter Romijn, in zijn functie van Hoofd onderzoek NIOD, leidde de middag kort in en stelde de diverse sprekers steeds kort voor. Zowel NIOD medewerkers als andere onderzoekers kwamen aan het woord.

Als eerste Ismee Tames, in haar functie van onderzoeker bij het NIOD en coördinator van het gehele onderzoek dat uit een aantal deelonderzoeken bestaat. Uit haar verhaal kwam goed haar kennis van het onderwerp naar voren, maar zeker ook haar betrokkenheid.

Josje Damsma (Universiteit van Amsterdam) vertelde iets over haar onderzoek naar de interne partijcultuur van de NSB in de oorlogsjaren.

Zonneke Mathee (IIAV) deed verslag van haar ervaringen bij het tot stand komen van haar boek 'Levensverhalen van NSB-vrouwen'. Het vinden van vrouwen die wilden vertellen bleek de grootste opgave!

Bram Enning, een van de onderzoekers stelde zich vervolgens kort voor en Chris van der Heijden lichtte tot slot nut en functie van het Open Archief toe.

Al met al was het dus inderdaad een informatieve middag. Jammer dat dit soort wetenschappelijke onderzoeken zo veel tijd in beslag nemen en de resulta-

ten dus pas over jaren verwacht kunnen worden.

Voor gedetailleerdere informatie over het project als geheel en over de deelprojecten verwijs ik naar het hierbij afgedrukte persbericht en naar de site www.erfenisenvandeoorlog.nl. Deze site is door het NIOD speciaal voor dit project in het leven geroepen.

Tosh Koot

(Vervolg van pagina 12)

Het Persbericht van het NIOD aangaande dit onderzoek:

NIOD start groot onderzoek naar nasleep collaboratie WO2

De komende vier jaar onderzoekt het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) de positie van de voormalige NSB'ers en SS'ers, hun vrouwen en kinderen in de naoorlogse samenleving. Het onderzoek naar hun uitsluiting en integratie moet nieuw inzicht geven in de vraag hoe er in Nederland met het oorlogsverleden is omgegaan.

In de Nederlandse geschiedschrijving over de bezettingstijd is altijd veel geschreven over wie 'goed' en wie 'fout' waren. De laatste decennia kwam in deze zwart-wit indeling ruimte voor grijs-tinten. Het nieuwe, groot opgezette onderzoeksprogramma van het NIOD gaat anders te werk. Het wil de positie van voormalig 'fout' Nederland in de samenleving onderzoeken. Door de sociale positie van de ex-NSB'ers en de interactie met overheidsbeleid en samenleving te onderzoeken, moet inzicht ontstaan in de mechanismen van uitsluiting en integratie in het naoorlogse Nederland.

Het mede door NWO gesubsidieerde project Erfenissen van collaboratie bestaat uit drie deelonderzoeken. Het eerste deelonderzoek houdt zich bezig met de fysieke uitsluiting van de collaborateurs. Het vergelijkt de toestand in de interneringskampen in Nederland met die in België. Het tweede deelonderzoek gaat over de vaak moeizame integratie van de voormalig 'foute' milieus in de jaren '50 en '60. Het laatste deelonderzoek besteedt aandacht aan de nakomelingen van NSB'ers en SS'ers die zich vanaf circa 1980 presenteren als één van de oorlogsslachtoffergroepen.

Alle drie de onderzoeken bouwen voort op een mede door het Ministerie van VWS gesubsidieerde

NIOD-studie naar 'kinderen van "foute" ouders' in de periode 1945-'60, geschreven door dr. Ismee Tames. Het boek op basis van deze voorstudie zal in april 2009 verschijnen. De resultaten van de drie nieuwe studies worden in 2012 in boekvorm gepresenteerd. Het project zal op 24 oktober van 15.00-17.00 uur officieel worden gelanceerd bij het NIOD. Die middag worden ook andere nieuwe initiatieven met betrekking tot het collaboratieverleden gepresenteerd, onder andere door Cogis, het kennisinstituut voor de sociale en psychische gevolgen van oorlog, vervolging en geweld.

Oproep:

Mensen die als gevangene of anderszins betrokkene herinneringen hebben aan de interneringskampen, aan de integratieproblematiek van de jaren '50 en '60 of die uit een gezin komen met 'foute' ouders en menen aan dit onderzoek te kunnen bijdragen, worden uitgenodigd zich bij het NIOD te melden. Met name brieven of ander persoonlijk archiefmateriaal kan een belangrijke rol spelen in het onderzoek.

Voor informatie over dit bericht:

*Erik Somers 020-5233831 / 06-52007728,
e.somers@niod.nl*

Meer over het project:

www.erfenisenvancollaboratie.nl of via www.niod.nl

De geschiedenis van ‘kinderen van ‘foute’ ouders’ is hot!

Door Ceciel Huitema, projectsecretaris Open Archief

Officiële opening Open Archief bij het NIOD

Op vrijdagmiddag 24 oktober jl. werd bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) in Amsterdam de website van het Open Archief (www.hetopenarchief.nl) officieel gepresenteerd. De presentatie was onderdeel van een groter opgezet programma rondom het thema erfenissen van collaboratie in Nederland. Naast de presentatie van het Open Archief door Chris van der Heijden namens Cogis, vertelden drie onderzoekers van het NIOD over hun net gestarte onderzoek naar onder meer de uitsluiting en integratie van ‘foute’ Nederlanders en hun gezinnen na de oorlog, het leven in de interneringskampen en de emancipatie van de ‘kinderen van ‘foute’ ouders’ zoals die sinds de jaren zeventig langzaam op gang is gekomen.

Ook projecten van het IIAV en de UvA, respectievelijk het interviewen van NSB-vrouwen en –dochters en een onderzoek naar de partijcultuur binnen de NSB, werden besproken. Uit het grote aantal initiatieven blijkt dat het onderwerp collaboratie en de gevolgen daarvan in breed perspectief momenteel veel belangstelling krijgt van historici en andere onderzoekers.

Media-aandacht

Het officiële startsein voor het Open Archief ging gepaard met een behoorlijke hoeveelheid media-aandacht. Het begon op 23 oktober met een twee pagina’s groot krantenartikel in alle zeven regionale dagbladen van Wegener en de uitzending van EO’s *Dit is de dag* (Radio 1) waarin Tanja van der Woud te gast was en haar verhaal ver-

telde. De dag daarna schonk de KRO met *Goedemorgen Nederland* zowel op de televisie als op de radio aandacht aan het project en vertelden respectievelijk Rinke Smedinga (mede-initiatiefnemer van het Open Archief) en Irene Hissink hun verhaal als kind van een ‘foute’ ouder. ’s Avonds werd ik als projectsecretaris gevraagd iets te vertellen over de website bij *Knooppunt Kranenburg* (NCRV Radio 2).

Deze media-aandacht is aan het publiek niet ongemerkt voorbij gegaan. Het aantal bezoekers van de website en het aantal mensen dat contact opneemt omdat ze op zoek naar informatie is, is flink toegenomen. Leuk om na een lange tijd van voorbereiden eindelijk resultaat te zien en te merken dat er belangstelling voor is!

Kinderen in kindertehuis Bosbeek te Heemstede

Workshops in Westerbork

Niet alleen onderzoeksinstellingen zijn geïnteresseerd in dit deel van de geschiedschrijving. Een week na de presentaties bij het NIOD organiseerde Herinneringscentrum Kamp Westerbork een dag die geheel in het teken stond van Kamp Westerbork als interneringskamp. ’s Ochtends waren er schrijfworkshops in het kader van het Open Archief, gegeven door Lies Schneiders en Chris van der Heijden. De belangstelling voor deze workshops was groot en de eerste verhalen van de workshopdeelnemers staan al op het Open Ar-

(Vervolg op pagina 15)

(Vervolg van pagina 14)

chief! 's Middags konden deelnemers de tentoonstelling en het archief over het interneringskamp Westerbork bekijken, een wandeling maken over het kampterrein en gaf onderzoeker Bas Kortholt een lezing over de geschiedenis van het interneringskamp. Het avondprogramma werd gevuld door broer en zus Bruggeman die hun persoonlijk verhaal vertelden, een lezing door Chris van der Heijden over zijn boek *Grijs Verleden* en de bespreking van de film *De Bezetting* door Homme Wedman (Rijksuniversiteit Groningen). Het feit dat deze dag een interessante en geslaagde dag was geeft nog maar eens aan dat de geschiedenis van zogenoemde 'foute' Nederlanders momenteel behoorlijk in de belangstelling staat.

Voortgang van het project

Nu we de eerste fase van het project Open Archief hebben afgerond – de fase van het tot stand laten komen van de website – gaan we nu van start met de tweede fase: het 'laten leven' van de website bij het publiek. Het project kan pas een succes worden genoemd als er structureel nieuwe verhalen op het Open Archief worden gepubliceerd. Naast verhalen en artikelen zijn er ook historische achtergrondinformatie over de thematiek van 'kinderen van 'foute' ouders', literatuursuggesties en fotomateriaal te vinden en kunnen bezoekers met elkaar in contact komen en reacties uitwisselen. Dit laatste aspect zal nog meer onder de aandacht van de bezoeker moeten worden gebracht om zodoende van het Open Archief een interactieve website te maken.

binnengekregen. Mensen vinden het belangrijk om hun verhaal te doen op het Open Archief, maar zien soms op tegen het schrijven van hun verhaal. Na de jaarwisseling zal begonnen worden met het interviewen van verschillende 'kinderen van 'foute' ouders'. Wilt u ook geïnterviewd worden? Neem dan contact met mij op via c.huitema@cogis.nl of 030-296 80 30.

In het kader van het project *Erfgoed van de Oorlog* van het ministerie van VWS heeft het Open Archief een subsidieaanvraag ingediend voor het interviewen van kinderen die na de bezetting opgevangen zijn in een kindertehuis. Graag komen we in contact met mensen die bereid zijn geïnterviewd te worden over hun ervaringen in een kindertehuis.

Nieuwsgierig naar het Open Archief en de verhalen? Surf snel naar www.hetopenarchief.nl en laat weten wat u er van vindt!

Kinderen en leidsters van kindertehuis Boskamp te Huis ter Heide

Interviews

Een project binnen het project is het vastleggen van levensverhalen door middel van interviews. Ik heb al verschillende verzoeken tot een interview

BERICHT VAN DE WEOBR: GOED NIEUWS UIT WESTERBORK

Op 28-8-2008 schreef de Werkgroep Erkenning Onrecht Bijzondere Rechtspleging (WEOBR) een brief aan de directeur van Herinneringscentrum Westerbork. Daarin staat een historisch gemotiveerd verzoek om de tekst ***Direct na de bevrijding deed kamp Westerbork dienst als interneringskamp voor landverraders (1945-1948)*** te vervangen door ***Vanaf de bevrijding deed kamp Westerbork drie en een half jaar dienst als interneringskamp voor politieke gevangenen(leden van de Nationaal Socialistische Beweging), die vooral in de eerste maanden slachtoffer werden van een slechte behandeling.***

Al op 4-9-2008 werd het volgende geantwoord:

Geachte Werkgroepleden,

Hartelijk dank voor uw brief, niet alleen vanwege de uitgesproken ondersteuning van ons initiatief oor- en ooggetuigen te interviewen over de interneringsperiode van kamp Westerbork, maar evenzeer omdat u mijn aandacht vraagt voor het door ons gebruikte woord "landverraders" en het gefundeerde verzoek dit te wijzigen.

Ik kan in mijn reactie kort zijn: u heeft volkomen gelijk.

Wij zijn op dit moment druk doende de actuele visie op de vormgeving van de historische plek te concretiseren. Uitvoering daarvan zal in de komende jaren plaatsvinden. Onderdeel daarvan is ook het Centraal Informatiepunt op het kampterrein waarin de betreffende tekst is opgenomen. Hoe dit Centraal Informatiepunt vorm krijgt, is nog niet duidelijk, wel kan ik u verzekeren dat de formulering over het interneringskamp zal worden gewijzigd in een historisch juiste zin.

Op korte termijn zal ik onderzoeken of een voorlopige verandering realiseerbaar is. Juist gezien de genoemde plannen kan ik u daarover evenwel op dit moment geen zekerheid geven.

Met vriendelijke groet,

Drs. D. Mulder, directeur

WESTERBORK, 30 OKTOBER 2008

Vraaggesprek met Gerard van der Woud

Gerard, je bent op 30 oktober naar de bijeenkomst in Westerbork geweest en hebt deelgenomen aan diverse programmaonderdelen. Naar welk onderdeel ging jouw belangstelling vooral uit?

'Ik wilde vooral deelnemen aan een workshop over het schrijven van je levensverhaal. Ik ben een keer begonnen met het opschrijven daarvan, maar ik wilde graag nog wat aanwijzingen krijgen, wat handvaten om het een betere vorm te geven. Ik had al eens een workshop met Chris van der Heijden meegemaakt, die vooral inging op de technische kant van het schrijven: welke punten ga je in je verhaal behandelen, hoe ga je je tekst indelen etc. Lies Schneiders bij wie ik in Westerbork de workshop volgde, besprak met ons op welke manieren je de bronnen in jezelf kunt vinden, hoe je de belangrijkste herinneringen omhoog kunt halen.'

Kun je daar een paar voorbeelden van noemen?

'De eerste methode die zij ons aanbood is de z.g. associatieroos. Je schrijft in het midden een woord, bijvoorbeeld 'schooltijd' en schrijft vervolgens daar omheen de associaties die bij je opkomen: een bank, inktpot, eenzaamheid, schaamte, presteren etc. Met die associaties "in het achterhoofd" begin je dan te schrijven.

Een andere methode is de ketting. Je begint met een woord, bijvoorbeeld 'zwijgen' en schrijft dan een volgend woord op dat je hiermee associeert. Je krijgt dan een reeks als zwijgen, afstand, medemens etc. De kettingwoorden kunnen het beginwoord verdiepen of verruimen.

Tenslotte noemde ze een aantal onderwerpen waar je over schrijven kunt: Jeugdstorm, vluchten op Dolle Dinsdag, pleeggezin etc. Het zijn fragmenten uit een levensverhaal, die je als losse stukjes schrijven kunt en waarvan je later een mozaïek maakt door ze op een bepaalde manier te rangschikken.'

Hebben jullie naar aanleiding van de aanwijzingen die zij gaf ook geoefend?

'Inderdaad, we hebben allemaal een stukje geschreven, waar we een minuut of tien voor kregen. Daarna heeft elke deelnemer zijn of haar stukje

(Vervolg op pagina 17)

(Vervolg van pagina 16)

voorgelezen. Dat maakte soms hevige emoties los, waar door Lies en de andere deelnemers op een goede, begripvolle manier mee werd omgegaan. Naar aanleiding van de stukjes kon je elkaar ook vragen stellen. Sommige verhaalfragmenten betekenden een eye-opener, soms was je verbaasd hoe een bepaalde gebeurtenis zo'n grote rol kon hebben gespeeld in iemands leven. Het was een intensieve morgen waar ik veel aan heb gehad.'

's Middags waren er ook leden van Kombi aanwezig en was er een mogelijkheid om het kamp-terrein te bezoeken. Wat is jouw impressie van de middag?

Een deel van de middag was ingeruimd voor interviews. Dat met Willy Munnike ging over haar inzet om te komen tot een tentoonstelling die een indruk zou moeten geven van de periode waarin Kamp Westerbork na de oorlog als interneringskamp fungeerde. Cuny Holthuis vertelde iets over onze organisatie Herkenning, hoe en waarom we als zelfhulpgroep begonnen zijn en Evalina van der Werff-Stad deed dat voor Kombi. Voor mij was daar niet zoveel nieuws bij omdat ik beide organisaties goed ken.

Ik heb daarna deelgenomen aan de rondleiding over het terrein. Dit was de eerste keer dat ik kamp Westerbork bezocht. Ik had er niet tegenop gezien, hoewel hier natuurlijk heel veel gebeurd is. Het was een indrukwekkende tocht, waarbij je je met verbazing afvraagt hoe het mogelijk is, dat men na de oorlog de in Westerbork achtergebleven Joden de opdracht gaf om de daar geïnterneerde NSB'ers te bewaken. Het zal wel komen door de chaotische toestand in het land zo vlak na de oorlog, maar het is nu nauwelijks te volgen hoe men zo'n besluit heeft kunnen nemen.'

Kun je een impressie geven van wat het avondprogramma te bieden had?

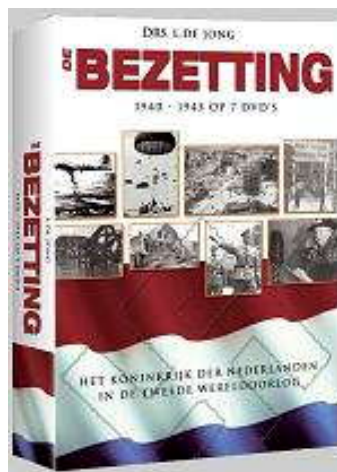
'De avond werd ingeluid door Dirk Mulder. Niet alleen introduceerde hij de sprekers, maar hij gaf ook een toelichting op het besluit om aandacht te schenken aan de periode '45...'48, die van het interneringskamp Westerbork. Zijn woorden: "De oorlog was in '45 niet afgelopen".

Daarna werden Dirk en Karin Bruggeman geïnterviewd. Zij verschillen sterk in leeftijd en heb-

ben de oorlog dus in een andere leeftijdsperiode meegemaakt. Daardoor is hun kijk op wat er gebeurd is anders. Hoewel broer en zus over sommige zaken bepaald anders denken, gingen zij niet de confrontatie met elkaar aan.

Vervolgens was het woord aan Chris van der Heijden, die aan de hand van zowel zijn persoonlijke als van de algemene geschiedenis uiteenzette, hoe in de loop der jaren de manier waarop naar de Tweede Wereldoorlog gekeken werd en wordt aan veranderingen onderhevig is geweest. Die veranderingen hebben ook een andere manier van herdenken doen ontstaan.

De avond werd besloten met een lezing van Dr. Homme Wedman van de Groningse universiteit. Hij maakte aan de hand van beeldmateriaal (uit de

serie "De Bezetting") duidelijk hoe het mogelijk is beelden zodanig suggestief te presenteren dat over een bepaalde groep of gebeurtenis een dwingend collectief beeld ontstaat. Door bijvoorbeeld eerst beelden te laten zien van de gruweldaden van het Derde Rijk en daarna beelden van een bijeenkomst van

de NSB wordt gesuggereerd dat daartussen een rechtstreekse lijn te trekken valt. Op die manier kan bij de toeschouwer de gedachte ontstaan dat elke individuele NSB'er verantwoordelijk gesteld kan worden voor wat in het Derde Rijk aan misdaden heeft plaats gevonden. Dit manipuleren van beelden is een heel sterk middel. Ik vond zijn lezing erg indringend.'

Dankjewel voor dit gesprek.

Gonda Scheffel-Baars

Westerbork: de bizarre geschiedenis van een beladen plek

Op 1 december jl. werd de tentoonstelling over de internering van foute Nederlanders in Westerbork geopend. Op die dag was het precies 60 jaar geleden dat het interneringskamp werd gesloten.

Het siert de directie van Westerbork dat ze hier aandacht aan besteden, ondanks het feit dat er kritiek was op aandacht voor ouders juist op deze plek. Het is een periode die velen liever willen vergeten, er bleek bijvoorbeeld geen goed kamparchief te bestaan uit die tijd. Er is veel onderzoek gedaan en naast de tentoonstelling was er een programma met interviews op de regionale televisie Drenthe.* Ook is er een speciaal lespakket ontwikkeld voor scholen en hebben op 4 scholen in Nederland een kind van foute ouders samen met een kind van joodse ouders – een gastles gegeven.

Bij de openingsbijeenkomst werd nog eens duidelijk hoe bizar het kan gaan in oorlogssituaties. Zo was er een gesprek met twee in Westerbork geboren mannen: de een als kind van een NSB-moeder, de ander als zoon van de kampcommandant in de interneringsperiode. Beiden hebben in hun leven geworsteld met juist deze geboorteplaats: Westerbork blijft een beladen naam.

Ook het verhaal van een joodse man die als klein jongetje de bevrijding in Westerbork als Joods Durchgangslager meemaakte en vervolgens zag hoe de foute Nederlanders daar geïnterneerd werden en door de achtergebleven Joden moesten worden bewaakt, liet dat nog eens goed zien.

Prof. Hans Blom - oud directeur van het NIOD - verrichtte de officiële opening. Hij deed dit door te wijzen op zijn persoonlijke band met Westerbork als interneringskamp: zijn grootouders en tantes en ooms hebben er gevangen gezeten en zijn grootvader is er overleden tengevolge van de ontberingen. Omdat Bloms vader in het verzet had gezeten, mocht die zijn ziekelijke moeder komen ophalen. Aangezien moeder – zoals vele foute Nederlanders - geen huis meer had, nam de verzetsman Blom zijn NSB-moeder in huis!

Tenslotte gaf Blom ook nog een lesje rechtsge-schiedenis over hoe kan worden afgerekend met de vijand in eigen land: van Bijltjesdag, door een Waarheids- en/of Verzoeningscommissies, tot Bij-

zondere rechtspleging - zoals in Nederland na WO II.

Maar ook bij ons was er een vorm van Bijltjesdag: de brute behandeling van bijv. “Moffenmeiden” en de mishandelingen in de interneringskampen, waaronder Westerbork, vallen hieronder. En bij een aantal uitgangspunten van de Bijzondere Rechtspleging kunnen ook wel vraagtekens worden gezet, zoals de vrijheidsstraffen voor het lidmaatschap van een officiële politieke partij en het voor de gelegenheid weer herinvoeren van de doodstraf.

Na deze woorden verklaarde Blom de tentoonstelling geopend; gaat u vooral kijken, dat kan tot 31 maart 2009.

- De uitzending van TV Drenthe is nog te bekijken via ‘Uitzending gemist’ op het internet.

DUO-GASTLESSEN – Een gesprek met Jeanne Diele en Tanja van der Woud

Jeanne en Tanja, jullie hebben op 28 november deelgenomen aan de duo-gastlessen die door het Landelijk Steunpunt Gastsprekers op vier plaatsen in Nederland werden georganiseerd. Hadden jullie al eens eerder een gastles gegeven?

Tanja: ‘Nee, ik was nog bezig met de training die elke gastspreker krijgt voor hij/zij een school bezoeken gaat om een gastles te geven. Het theorie-deel had ik al gedaan, maar mijn verhaal had ik nog niet verteld .

Jeanne: ‘Nee, niet in het kader van het steunpunt gastsprekers, maar wel vroeger vanuit mijn praktijk als psycho-therapeut. Ik heb daarom de cursus van het Steunpunt niet hoeven volgen. Maar een les waarin je over je eigen leven vertelt is wel anders, omdat die te maken heeft met je eigen emoties.’

Ik neem aan dat het verschil maakt of er één persoon zijn/haar verhaal vertelt of dat er twee mensen van verschillende oorlogsachtergrond de klas bezoeken. Was er een speciale voorbereiding op de duo-gastlessen?

(Vervolg op pagina 19)

Duo-gastlessen

(Vervolg van pagina 18)

Tanja: 'Ja. Daarbij hebben we vooral gekeken naar de opbouw van de les, een afwisseling van beide sprekers, maar ook afwisseling in het vertellen van gebeurtenissen en meer algemene informatie over hoe de oorlog je leven beïnvloed heeft. Iedere spreker kreeg drie maal drie minuten om een speciale gebeurtenis te belichten en twee maal drie minuten voor algemene informatie.'

Jeanne: 'Voor mijn verhaaltrant was de aangegeven structuur een belemmering, ik had meer tijd nodig om wat ik te zeggen heb over te kunnen brengen. In overleg met het team van het Steunpunt en mijn duo-partner is toen besloten dat ik wat meer tijd zou krijgen; mijn duo-partner, die al jaren gastlessen verzorgt, vond dat geen enkel probleem.'

Hebben jullie van te voren kennis gemaakt met de persoon met wie je samen de duo-gastlessen zou verzorgen en kenden jullie elkaars verhaal?

Jeanne: 'Op de voorbereidingsmiddag was mijn gesprekspartner niet aanwezig. Maar hij heeft me twee dagen voor onze gastlessen opgebeld en de indruk die ik toen van hem kreeg werd op de dag zelf geheel bevestigd. Hij stelde me gerust dat ik niet in moest zitten over de extra tijd die ik voor mijn verhaal nodig had. Hij vond mijn verhaal zo belangrijk dat daar genoeg tijd voor moest zijn en hij kon hier en daar in zijn eigen verhaal inhaken op wat ik had verteld.'

Tanja: 'Op de voorbereidingsmiddag hebben we elkaar wel ontmoet, maar van een echte kennismaking kun je niet helemaal spreken. We hebben ons vooral met de praktische kanten van een duo-gastlessen beziggehouden. We kregen kort voor de dag van ons bezoek aan de school het verhaal van de ander toegestuurd. Dat is eigenlijk wel een beetje te kort om je er in echt te verdiepen en om op deze manier, via zijn verhaal, de ander beter te leren kennen.'

Welke scholen hebben jullie bezocht en hoe verliep de les?

Jeanne: 'Ik bezocht een basisschool in Ommen. Op de voordeur was een poster geplakt met bovenaan een plaatje met de tekst "oorlogskind" en eronder met grote, door de kinderen zelf ingekleurde letters 'Welkom mevrouw Diele'. Voor mijn ge-

sprekspartner hingen er posters in de klas, maar dat die van mij op de voordeur hing ontroerde me. Vroeger was ik niet welkom op school en nu deze welkomstgroet. De klas was goed voorbereid op onze komst, dat bleek ook uit de goede vragen die ze na afloop stelden.'

Christelijke Basisschool De Wegwijzer in Westerbork

Tanja: 'Ik ben op een basisschool in Westerbork geweest. De duo-gastlessen werd gegeven aan groep 8. De kinderen waren goed voorbereid, door o.a. een

bezoek aan kamp Westerbork en algemene lessen over de oorlog. De les verliep heel goed, de opbouw van afwisseling bleek in de praktijk heel goed te werken en plezierig voor zowel de gastsprekers als de kinderen. Na afloop van onze presentatie konden de kinderen vragen stellen. Ze vroegen o.a. 'Denkt u nog elke dag aan de oorlog?', 'Wanneer kwam u er achter wat uw vader in de oorlog had gedaan?'

Hoe was de begeleiding van het Steunpunt op de dag zelf?

Tanja: 'Wij kwamen als gastsprekers naar kamp Westerbork en iemand van het ondersteuningsteam ging mee naar de school en sprak na afloop samen met de leraar nog even kort de dingen met ons door. De begeleiding was goed.'

Jeanne: 'Toen we op de school aankwamen waren de begeleiders uit Westerbork er al. Dat voelde goed. Na afloop hebben we nog met hen nagepraat om deze gastlessen samen af te ronden.'

Hoe kijk je terug op deze dag?

Tanja: 'Het was best spannend, omdat het mijn eerste gastlessen was en dan ook nog samen met iemand anders die ik nauwelijks kende. Maar ik heb de proef goed doorstaan, het contact met de kinderen was goed, een mooie ervaring. Jammer dat er voor mijn vertrek naar de school een pijnlijk moment was, omdat iemand weigerde mij, vanwege

(Vervolg op pagina 20)

Duo-gastlessen

(Vervolg van pagina 19)

mijn achtergrond, een hand te geven. Toen voelde ik me afgewezen en kwam er oude pijn boven, omdat we als kinderen van mensen die de bezetter steunde in het verleden al vaker zijn afgewezen. Desondanks ben ik er in geslaagd om me op de taak van die dag te concentreren.'

Jeanne: 'De voorbereiding was erg kort, en ik vond het ook best spannend, omdat ik mijn duo-partner nog nooit ontmoet had. Ik was zenuwachtig omdat ik niet wist hoe onze samenwerking zou

"Jeanne's school" in Ommen

zijn, maar die was zo goed, dat het leek alsof we elkaar al jaren kenden. Onze verhalen sloten ook goed bij elkaar aan. De andere gastsprekers die op deze dag duo-gastlessen verzorgden kennen elkaar al langer, door de ontmoetingsdagen die regelmatig voor gastsprekers worden georganiseerd. Als je elkaar kent, ga je minder gespannen naar een school toe. Tanja en ik waren nu nieuwelingen, maar over een poosje behoren ook wij tot de mensen met ervaring.'

Jeanne en Tanja, hartelijk dank voor dit interview.

Gonda Scheffel-Baars

Herman van Veen hoorde over deze duo-gastlessen en werd hier zo door geraakt dat hij de gastsprekers met hun partners via Westerbork een uitnodiging heeft gestuurd voor een besloten voorstelling in Carré in Amsterdam, op 10 december, waarin hij liederen zingt van Selma Meerbaum-Eisinger, Herman van Veen, Ischa Meijer en Friedrich Hollaender.

Brief Stichting Vrienden van Herkenning

Stichting Vrienden Van Herkenning (SVV) en Stichting Werkgroep Herkenning (SWH) (een korte en zakelijke positiebepaling)

Op 7 januari 2000 werd, nog vlak voor het overlijden van oud-voorzitter Hans Donkersloot, de Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning opgericht, om voor niet door de overheid subsidiabele projecten middelen beschikbaar te hebben. Dit met het oog op de situatie dat Herkenning niet meer door de overheid ondersteund zou worden. Zoals iedereen weet diende dit laatste zich vrij snel daarna aan, en omdat Hans een zeer substantieel bedrag (ca. twee ton 'oud geld') aan de Stichting Vrienden Van naliet, kon Werkgroep Herkenning de afgelopen jaren de in haar ogen meest noodzakelijke activiteiten blijven verrichten. De Stichting Vrienden Van ontving door de jaren heen een aantal kleinere 'losse' giften van mensen uit Herkenning, maar er kwamen ook enkele substantiële legaten die via notariële acte waren vastgelegd.

Inmiddels is de situatie veranderd. De Stichting Vrienden Van heeft zich bezonnen op haar 'toekomst' en vastgesteld dat gewerkt moet worden in de richting van op termijn 'afbouwen'. De helft van het vermogen zal de komende paar jaar gedoneerd worden aan het project Open Archief. Een belangrijke beleidsbeslissing waarvan we hopen dat hij gezien zal kunnen worden als zijnde in de geest van het legaat van Hans. Het dient de bekendheid met 'onze' problematiek en het geeft ieder van ons gelegenheid het eigen verhaal neer te zetten. Daarnaast blijven we met het restant van het vermogen voorlopig 'in' voor incidentele projecten van SWH of anderen, zolang zij binnen de doelstellingen (van SWH en SVV) vallen. Wij kiezen er dus voor de middelen van onze Stichting niet (meer) te vergroten en daarom was al een tijdje geleden afgesproken dat de wervende tekst uit het Bulletin zou verdwijnen.

Inmiddels hebben sommige lezers het ontbreken hiervan opgemerkt en ook gesignaleerd dat legaten en extra giften voor SWH welkom zijn, maar nu gewoon bij SWH zelf en niet meer bij de Stichting Vrienden Van. Een lezeres schreef: 'is de liefde soms over?'. Dat is dus niet het geval. Ja, wij hebben de afgelopen jaren SWH kritisch-loyaal gevolgd en in staat kunnen stellen de basale dingen plus nog wat extra's te blijven doen. En wij hebben er inderdaad zorg voor gedragen dat mogelijke financiële claims die Herkenning te wachten zouden kunnen staan omdat zij ooit 'werkgever' was, niet zouden kunnen 'overslaan' naar het vermogen van SVV. Dit risico is inmiddels niet langer aanwezig en een 'gescheiden' vermogensopbouw is dus niet langer nodig. Wie het werk van Herkenning een warm hart toedraagt, kan weer gewoon bij SWH zelf terecht en wij hopen dat velen van jullie dat ook doen!

Namens het bestuur van Stichting Vrienden van Werkgroep Herkenning, Marcel Kemp (okt. 2008)

TRAUMA EN HERINNERING

In het eerste nummer van 2006 van het blad *Cogiscope* verscheen een artikel onder bovenstaande titel geschreven door Douwe Draaisma. Ik geef een samenvatting van zijn betoog en citeer af en toe enkele stukken ervan.

Als psycholoog wil hij zich bescheiden opstellen als het gaat over de betrouwbaarheid van herinneringen. Weliswaar doen en deden psychologen veel experimenteel werk op het gebied van herinneringen, maar ‘tot voor ongeveer twintig jaar is er relatief weinig onderzoek gedaan naar wat we nu het ‘autobiografische geheugen’ noemen, het geheugen waar je een beroep op doet als iemand je vraagt waar je de laatste keer op vakantie bent geweest of wie je vrienden waren toen je op school zat.’ Anders dan bij de experimenten is in het autobiografisch geheugen niet eerst iets door de experimentleiders gestopt wat later gereproduceerd moet worden en dan op betrouwbaarheid kan worden gecontroleerd.

Draaisma veronderstelt dat de betrouwbaarheid van het geheugen misschien helemaal niet het belangrijkste aspect is van een herinnering. Oudere mensen zeggen vaak dat herinneringen uit hun jeugd en vroege volwassenheid hun scherper voor ogen staan dan herinneringen aan gebeurtenissen uit de tijd dat ze een jaar of veertig, vijftig waren. Bij proefnemingen bleken deze beweringen echter vaak niet te kloppen: vaak herkenden ze personen van bijvoorbeeld een klassefoto niet of haalden ze de namen door elkaar. Volgens Draaisma zou het wel eens interessanter kunnen zijn *dat* mensen in hun ouderdom teruggaan naar jeugdherinneringen, dan dat die helemaal correct zijn. Het belangwekkende is niet dat herinneringen kennelijk veranderen, maar *hoe* ze veranderen en *waarom*.

Revisie: van conservering naar transformering

Een herinnering wordt niet alleen opgeslagen (geconserveerd), maar blijkt ook in de loop der jaren te veranderen (transformeren). Draaisma bespreekt een onderzoek onder zeventig mannen van 48 jaar, die over hun jeugd werden ondervraagd, voor een deel aan de hand van dezelfde vragen die hen in 1962 [toen ze 14 waren] waren gesteld. De vragen informeerden naar hun denken en beleven als veertienjarige jongen, hun zelfbeeld, persoonlijkheid, seksualiteit, vrienden, positie in het gezin, school, opvoeding. Men vroeg de mannen zich

terug te verplaatsen in de jongen die ze destijds waren en het antwoord te geven dat passend zou zijn voor hoe ze er *toen* over dachten. Er gebeurde iets merkwaardigs: na een tussentijd van 34 jaar bleken er andere antwoorden gegeven te worden dan toen. Ineens gaven twee keer zoveel mannen als bij het eerste onderzoek op de vraag wie van de kinderen moeders oogappel was geweest, als antwoord dat zij dat waren geweest! Twee keer zo vaak als in het vorige onderzoek vertelden de mannen dat hun vader streng was geweest. Op de vraag wie in het gezin de belangrijkste beslissingen nam werd veel vaker dan in het eerste onderzoek geantwoord dat dat de moeder was geweest. Maar op de vraag of de kinderen wel eens een tik hadden gekregen zakte het aantal bevestigende antwoorden van 82 naar 33 procent...

De vraagstelling bij het tweede onderzoek was niet gericht op hoe deze mannen terugkeken op hun leven als veertienjarige, maar hoe ze zich *herinnerden* dat de veertienjarige zijn leven ervoer. Dus niet: wie was, als u als 48-jarige terugkijkt, moeders oogappel, maar: herinnert u zich of u als veertienjarige dacht dat u uw moeders oogappel was. De veertienjarige was in hun geheugen niet geconserveerd, maar getransformeerd. Draaisma zegt daarover: ‘Dit is nu een vorm van vergeten die je buiten het autobiografische geheugen niet gemakkelijk aantreft. Het is niet simpelweg een kwestie van het wissen van sporen, het lijkt er eerder op dat we tot sommige sporen geen toegang meer hebben en dat dat te maken heeft met veranderingen in je leven die je perspectief op het verleden wijzigen.

Neem die na vierendertig jaar twee keer zo vaak als streng beoordeelde vaders. Misschien hebben die 48-jarigen in gedachten hun jaren-vijftig vaders naast de jaren-tachtig vaders gehouden die ze zelf waren geworden en door die vergelijking werden hun eigen vaders in hun herinnering strenger dan ze destijds waren. Tot de komst van de kleurentelevisie had niemand een zwart-witte televisie, je had televisie. Punt. In die zin *volgde* de zwart-witte televisie op de kleurentelevisie. Op dezelfde manier hadden veel van die veertienjarige jongens geen strenge vaders, die werden pas streng door de komst van wat mildere conventies in de opvoeding. Op dezelfde manier kun je je met terugwerkende kracht een sobere jeugd herinneren die je

(Vervolg op pagina 22)

(Vervolg van pagina 21)

destijds helemaal niet zo ervaren hebt.

Zijn die herinneringen dan nog wel betrouwbaar en accuraat, als ze blijkbaar zo veranderd zijn? Volgens mij is dat de verkeerde vraag. Onderzoek als dit maakt iets duidelijk over het natuurlijke gedrag van ons geheugen. Het geheugen maakt geen proces-verbaal op van wat we meemaken. Het legt geen dossiers aan van onze ervaring. Het bevat eerder *interpretaties* van wat we beleven en die interpretaties veranderen door wat we beleven.

Dit is misschien de goede plek om te wijzen op een funeste redeneerfout die je wel eens hoort maken. Het verloop is ongeveer als volgt: - herinneringen hebben betrekking op het verleden; het verleden is niet meer te veranderen; dus: herinneringen die veranderen zijn niet meer betrouwbaar. Dit is een verleidelijke, maar door en door misleidende redenering. In werkelijkheid wordt elke herinnering opgeladen doordat zich een contact sluit tussen twee polen in de tijd: het *verleden* van de herinnering en het *nu* waarin de herinnering wordt opgehaald. Iedere herinnering, hoe oud ook, is heel even het nieuwste, het heden, en iets – of soms heel veel – van dat heden schuift in de herinnering en kan er iets anders van maken. Herinneringen, op verschillende momenten opgehaald, verschillen van kleur, van warmte, van smaak. Aan de gedachte dat je van bepaalde herinneringen, ook al zijn ze oud, nu nog treurig of vrolijk kunt worden is iedereen gewend, dat omgekeerd je stemming herinneringen van gedaante kan laten veranderen, vereist een revisie van je voorstelling van de herinnering als getrouwe kopie van je verleden.’

Reminiscentie-effect: een hobbel tussen je vijftiende en vijfentwintigste

Draaisma memoreert dat als we het hebben over het ouder wordende geheugen we meestal denken aan verval en aftakeling. Maar dat klopt niet helemaal, omdat er in het ouder wordende geheugen een trek lijkt te zijn naar vroege herinneringen. Dit wordt het ‘reminiscentie-effect’ genoemd en hier is veel onderzoek naar gedaan. Psychologen bieden in een dergelijk onderzoek proefpersonen een aantal woorden aan waarbij hun gevraagd wordt daar een herinnering uit hun leven aan te verbinden. Als gekeken wordt hoe de herinneringen gedateerd kunnen worden, dan blijken bij proefper-

sonen vanaf 60 jaar het aantal herinneringen aan hun leven tussen hun vijftiende en vijfentwintigste jaar veel groter dan dat aan de jaren van hun middelbare leeftijd. Zelfs bij mensen die aan de ziekte Alzheimer leden bleek deze oververtegenwoordiging van herinneringen uit hun puberteit en vroege volwassenheid, hoewel het aantal herinneringen wel minder was dan bij gezonde proefpersonen.

Fitzgerald vroeg zijn proefpersonen om gebeurtenissen te noemen die zij zeker aan de orde zouden stellen als zij een autobiografie zouden schrijven. De deelnemers aan dit onderzoek vertelden over hun leven tussen hun tiende en twintigste aanzienlijk meer dan over hun jaren tussen hun vijftigste en tachtigste!

Costa en Kastenbaum vroegen aan 276 honderdjarigen naar de herinnering aan de opwindendste gebeurtenis in hun leven. De periode tot hun 39ste bevatte 69 procent van dergelijke herinneringen en voor de zestig levensjaren die daarna kwamen was dus maar 31 procent over.

In Denemarken werd een groep honderdjarigen ondervraagd en hun antwoorden werden vergeleken met die van een groep tachtigjarigen. Bij de honderdjarigen was het reminiscentie-effect het duidelijkst, wat betekent dat de honderdjarigen vergeleken met de tachtigjarigen twintig jaren meer hadden geleefd waaraan ze weinig (belangrijke) herinneringen hadden overgehouden. Opvallend was dat de tachtigjarigen veel herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog vermeldden – zij waren toen een jaar of twintig – terwijl de honderdjarigen dat niet deden – zij waren toen al veertig. Woorden als ‘geld’ of ‘vlag’ lokten bij de honderdjarigen slechts één keer een herinnering aan de Tweede Wereldoorlog uit, terwijl er vier maal verwezen werd naar de hereniging van Jutland met Denemarken in 1920. Toen waren de honderdjarigen rond de twintig. Draaisma concludeert dan ook: ‘Leeftijd, niet de ernst van de omstandigheden, lijkt een selecterende factor bij wat er in de ouderdom zichtbaar wordt in het geheugen.’

Trauma en herinneringen

De verschijnselen van de transformatie van herinneringen en het reminiscentie-effect werpen een nieuw licht op het thema van trauma en herinneringen. Het onderzoek met de 48-jarige mannen, opgegroeid na de oorlog in een doorsnee Ameri-

(Vervolg op pagina 23)

(Vervolg van pagina 22)

kaans gezin, maakte al duidelijk dat de herinneringen na 34 jaar getransformeerd zijn en de vraag lijkt gerechtvaardigd: hoe zit dat dan met herinneringen aan traumatische omstandigheden die men 60 jaar later naar boven haalt? Draaisma zegt daarover: 'Ik zeg *niet* dat herinneringen door afstand in de tijd steeds onbetrouwbaarder worden of dat wat men zich zestig jaar later herinnert zo niet gebeurd is, ik wil er alleen op wijzen dat de *interpretatie* van wat er gebeurd is en de herinnering aan hoe men daar indertijd op gereageerd heeft kan veranderen. Het is buitengewoon moeilijk, suggereert dit onderzoek, om uit het geheugen van de zeventigjarige nog de beleving van het kind van tien tevoorschijn te halen.'

Draaisma voert aan dat net als bij andere mensen die boven de zestig, zeventig zijn ook bij mensen die in de oorlog traumatische ervaringen hebben opgedaan en die toen tussen de tien en vijftig waren, de herinneringen aan de gebeurtenissen in die leeftijdsfase weer bovenkomen. Hij veronderstelt dat herbeleving van oorlogsherinneringen wellicht minder te maken heeft, zoals heel vaak in rapporten gesteld wordt, met het afnemen van weerstand, het verlies van sociale contacten en het terugtreden uit het arbeidsproces, dus met het wegvallen van al die factoren die het mogelijk maakten de herinneringen weg te duwen en er aan voorbij te leven, dan met het *reminiscentie-effect*. Het verschil met niet-getraumatiseerde mensen is dan dat dezen geen hinder ondervinden van die herinneringen uit hun jeugd of jonge volwassenheid, terwijl dat bij de anderen wel het geval is.

Gonda Scheffel-Baars

EEN KLEINE SOCIOLOGIE VAN HET HERINNEREN

Onder deze titel hield de sociologe Jolande Withuis een inleiding op een studiedag van Pelita, die als tekst werd opgenomen in het eerste nummer van 2006 van het blad Cogiscope. Een paar interessante punten uit deze lezing wil ik in deze samenvatting naar voren brengen, afgewisseld met enkele citaten.

Withuis merkt aan het begin van haar lezing op dat de conclusies die zij trekt niet zomaar rechtstreeks toepasselijk zijn op ieder willekeurig indi-

vidu en dat zij zich als sociologe, evenals historici dat doen, sceptisch opstelt tegenover herinneringen: 'Het geheugen is een onbetrouwbaar bezit, en het is bovendien, hoe individueel het ons ook toeschijnt, geen exclusief bezit.' Het geheugen interpreteert de herinneringen en voor die interpretaties zijn individuele mensen aangewezen op de noties die hun in hun sociale, historische en culturele context ter beschikking staan.

Die interpretaties kunnen in de loop van iemands leven veranderen en doen dat ook vaak onder invloed van de wisselingen in perspectief in de context waarin iemand leeft.

Globale context

De manier waarop de Tweede Wereldoorlog wordt herdacht is nogal aan wijzigingen onderhevig geweest de laatste 60 jaar. Trauma en verwerken werden gangbare termen, terwijl zij intussen een belangrijke betekenisverandering ondergingen (van lichamelijke verwonding tot psychisch lijden en van een bewerking van turf tot cokes tot het psychische doorwerken van traumatische ervaringen). Rond 1975 voltrok zich in de Nederlandse cultuur en mentaliteit een omslag. Vóór die tijd schaamde men zich ervoor als men psychische klachten had, en vaak werden 'vaders mentale afwezigheid of opvliedendheid, of moeders schoonmaakdwang' ook niet als psychische klachten gezien. En mensen die gewetensnood hadden omdat zij het kamp hadden overleefd en anderen niet, spraken daarover met hun pastor, maar zeker niet met een therapeut. Na 1975 was het geen punt meer om met psychische problemen te kampen, het kreeg zelfs iets respectabels als die met de oorlog te maken hadden. Withuis zegt hierover: 'Terwijl de eerste oorlogsgeneraties zichzelf en elkaar oplegden dat ze flink moesten zijn en niet moesten klagen, liet men zich later het slachtofferchap gemakkelijker aanleunen en werden klachten en leed met toenemende gretigheid openbaar gemaakt.'

Oorlogswelzijnsbeleid

In de eerste naoorlogse tijd werd aangeraden om getraumatiseerden niet 'in hun neurotische onaanpastheid te stijven'. Er waren hier geen militaire tradities en rituelen, er waren geen veteranenverenigingen, Nederland was een land van 'geen poespas'. Nederland was zuinig met lintjes en me-

(Vervolg op pagina 24)

(Vervolg van pagina 23)

dailles en nog zuiniger met aandacht.

Vanaf ongeveer 1970 begonnen allerlei categorieën Nederlandse oorlogsslachtoffers om erkenning te vragen: Joodse overlevenden, verzetsmensen, oud-Indischgasten, tenslotte ook de kinderen. Die roep om erkenning werd door de overheid gehonoreerd door speciale regelingen in het leven te roepen (WUV en WUBO).

De erkenning van oorlogsleed kwam in ons land relatief laat en via de weg van de medicalisering. Iemand werd geen held om wat hij had gedaan, werd niet gesteund omdat hij gedupeerd was, maar omdat hij een patiënt was.

Sociologen constateren enkele negatieve effecten van deze gang van zaken. Ten eerste wordt aan artsen de taak gegeven om niet alleen iemands invaliditeit te toetsen, maar ook diens verleden. Zij luisteren plaatsvervangend voor de maatschappij naar de verhalen van de oorlogsgetroffenen en moeten die wegen: is er wel of geen rechtstreeks verband tussen de klachten van hun patiënt en de oorlog? Als dat verband niet te leggen is en de aanvraag om een uitkering dus wordt afgewezen, voelt de patiënt dat vaak als een afwijzing van zijn verhaal, van het leed dat hij heeft meegemaakt. Dan krijgt de arts er nog een (oneigenlijke) taak bij, n.l. om duidelijk te maken dat de afwijzing niet de persoon geldt. Daarnaast moet hij de verleiding weerstaan om dan toch maar dat verband met de oorlog te leggen en de aanvrager te steunen.

Het tweede effect is geweest dat mensen ertoe werden aangezet om zich als patiënt te gaan zien, doordat zij via de medicalisering van hun ervaringen de erkenning kregen voor wat ze hadden meegemaakt. Hun aandacht ging vooral uit naar de nare dingen die ze hadden meegemaakt en in hun herinnering gingen die de hoofdrol spelen terwijl andere dingen in de vergetelheid werden gedrukt.

Collectieve herinneringen

Withuis gebruikt voor haar boeken vaak interviews, maar doet dat niet omdat zij van mening is dat mensen hun geschiedenis zelf het beste kennen. Dat is vaak juist niet het geval, zeker als het gaat om data, feiten en personen. In de jaren 70 maakte de stroming van de *oral history* (mondelijke geschiedenis) in de geschiedwetenschap

veel opgang, mede ingegeven door de democratisering. Vanouds ging geschiedenis immers over koningen, keizers en admiraals, maar niet over de gewone mannen en vrouwen en kinderen. Die moesten nu eindelijk eens aan bod komen en via hun verhalen werden zij onderwerp van geschiedwetenschap. Soms vergaten historici de kritische houding die ze aannemen tegenover alle bronnen die hun beschikbaar staan tegenover deze levensgetuigenissen, omdat ze te weinig oog hadden voor de onbetrouwbaarheid van het geheugen.

Withuis wijst op het onderscheid dat gemaakt moet worden tussen juridische, therapeutische en historische waarheidsvinding. 'Een persoonlijke reconstructie van iemands verleden kan een therapeutisch effect hebben ook al bestaat daarvoor geen zodanig bewijs dat een wetenschapper het voor zijn rekening zou willen nemen of dat er een strafproces op zou kunnen worden gebaseerd. Evenzo kan iets historisch plausibel zijn, ook al zou geen rechter op grond van hetzelfde bewijsmateriaal tot een strafrechtelijke veroordeling komen.'

Voordat een historicus of een socioloog gebruik gaat maken van herinneringen zal hij zich moeten vragen waarom mensen zich bepaalde zaken wel of niet herinneren. Hij moet bedacht zijn op de veranderingen in de geheugens van de getuigen.

Voor haar boek *Na het kamp* heeft Withuis veel gebruik gemaakt van verhalen van voormalige gevangenen van het kamp Natzweiler in de Elzas, een kamp waar ter dood veroordeelde verzetsmensen gevangen zaten. Onder de overlevenden heerst een taboe op te erge verhalen. Overdrijven mag niet en zwelgen in ellende evenmin.

Het viel Withuis op dat door veel oud-Natzweilers maar ook door overlevenden uit andere kampen het verhaal van de truc met de muts werd verteld. Het hield in dat je moest zorgen dat je muts niet afgepakt werd en in het prikkeldraad gegooid werd, want ging je erachteraan, dan kon je vanaf de wachttorens doodgeschoten worden. Ze noteerde nog enkele andere soortgelijke stereotype verhalen. Ze vraagt zich af wie dit soort gebeurtenissen nu zelf heeft meegemaakt en wie het alleen van horen zeggen heeft maar voor wie het geworden is alsof hij het zelf heeft meegemaakt. Hoe moet je zo'n 'collectieve herinnering' nu verkla-

(Vervolg op pagina 25)

(Vervolg van pagina 24)

ren?

Het kan zijn dat door een gevoel van gezamenlijkheid individuele ervaringen versmolten zijn tot collectieve geschiedenis, doordat eigen aangrijpende ervaringen gekoppeld zijn aan gebeurtenissen van anderen waarmee je je solidair voelt.

Het kan ook het gevolg zijn van het feit dat anekdotes vertellen de functie had om overweldigende emoties af te weren: als je een anekdote vertelt, kun je iets ergs aan de orde stellen zonder de bijbehorende emoties te hoeven voelen. ‘Maar als je van de oorlog een stapel anekdote-verhalen maakt is het niet verbazend als je niet meer uit elkaar kunt houden wat je nu precies zelf hebt meegemaakt of wat je met eigen ogen hebt gezien en wat verhalen zijn die jou zijn verteld.’

Een andere verklaring kan zijn, dat mensen die over hun oorlogservaringen willen vertellen om aan het nageslacht door te geven wat er gebeurd is, daarbij ook over andere gevangenen spreken, omdat ze niet als individu maar samen met de anderen ellendige dingen meemaakten. ‘Ook dit maakt in het geheugen de grenzen tussen de afzonderlijke ervaringen poreus.’

Sociale amnesie (vergetelheid)

Naast collectieve herinneringen, bestaan er ook zaken die collectief vergeten worden. Wat je je herinnert wordt sterk bepaald door de context waarin je leeft. Mensen met een sterke religieuze of politieke overtuiging interpreteren wat hen overkomt binnen de kaders van hun levensovertuiging. Maar tijdens ons leven verandert onze kijk op bepaalde zaken en onze manier van interpreteren wordt daardoor beïnvloed.

Withuis geeft het voorbeeld van de schrijver Jorge Semprun die als verzetsman opgesloten zat in Buchenwald. Zijn herinneringen aan dat kamp veranderden toen hij hoorde wat er in het gevangenkampstelsel van de Sovjet-Unie, de Goelag, echt gebeurde. Hij verloor zijn communistische overtuiging en moest zijn kampherinneringen opnieuw gaan interpreteren. Hij herinnerde zich toen hoe Russische medegevangenen zich misdroegen, iets wat hij eerst uit zijn herinnering had geschrapt, omdat Russisch wangedrag niet strookte met zijn visie dat Rusland een volmaakt politiek systeem had. In zijn boeken toont hij aan hoezeer zijn her-

inneringen veranderden in de diverse stadia van zijn leven, omdat hij zich steeds met een andere sociale groep identificeerde.

Jan Ruff-O’Herne was een van de ‘troostmeisjes’ uit de Japanse kampen, maar verbrak haar zwijgen over wat er in de bordelen plaats vond pas toen er media-aandacht kwam voor de Koreaanse troostmeisjes en het seksueel geweld in Bosnië. Haar zwijgen was vooral ingegeven door haar katholieke opvoeding, waarin een verkrachte vrouw, een zondige, schuldige vrouw was en geen slachtoffer. Volgens haar opvoeding was niet-huwelijkse seks ‘erger dan de dood’ en daarom vroeg ze de officier die haar als eerste verkrachtte of hij haar wilde doden. Ze had altijd non willen worden, maar na de oorlog was daar natuurlijk geen sprake meer van, zoals de katholieke priester aan wie ze haar ervaringen vertelde haar duidelijk liet weten. Daardoor voelde ze zich nog minderwaardiger en hoewel ze zelf altijd gedacht had dat haar geloof haar kracht gegeven had, moest ze toen ze oud geworden was erkennen, dat het voor haar juist heel hardvochtig was geweest. Pas toen het taboe in de maatschappij op spreken over oorlogsverkrachtingen in de negentiger jaren werd opgeheven – wat al eerder geprobeerd was, in de zestiger jaren, maar toen niet lukte – pas toen kon Jan Ruff zichzelf toestaan zich te herinneren wat er gebeurd was en de Japanners die haar verkrachtten als misdadiger te zien. Want zolang zij zichzelf zondig en schuldig achtte, kon die ander natuurlijk geen misdadiger zijn.

Withuis concludeert dat het geheugen van Semprun en van Jan Ruff op hogere leeftijd betrouwbaarder was dan in hun vroegere jaren, omdat zij zich van knellende levensbeschouwelijke opvattingen hadden kunnen losmaken en hun ervaringen op een nieuwe, meer realistische manier, konden interpreteren. Het autobiografische geheugen hoeft dus niet per se, zoals in medisch-psychologische kringen vaak gesteld wordt, met het ouder worden te verslechteren.

Gonda Scheffel-Baars

KNIPSELARCHIEF

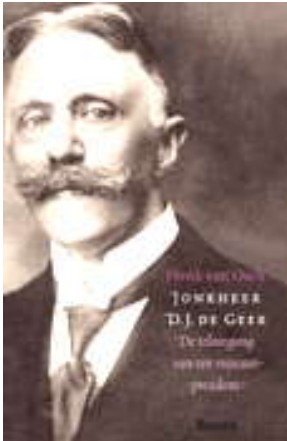
We ontvangen voor het knipselarchief nog graag knipsels uit kranten of tijdschriften van artikelen over kinderen van de oorlog in het algemeen en over onze eigen achtergrondgroep in het bijzonder. De knipsels kunnen worden gestuurd naar: Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht.

HENK VAN OSCH: JONKHEER D.J. DE GEER – De teloorgang van een minister-president

Uitg. Boom.

Uit de Week van de Geschiedenis (vrijdag 3 oktober) komt de volgende bespreking.

‘De Nederlandse regering in ballingschap stelde in de eerste maanden van de oorlog weinig voor’, stelt Henk van Osch, arts en auteur van *Jonkheer D.J. de Geer*. ‘De shivering sisters werden de ministers meestal genoemd en premier De Geer was helemaal defaitistisch. Hij had heimwee naar Nederland en naar zijn vrouw.’

Van Osch kan zich nog herinneren dat De Geer in februari 1941 terugkwam naar Nederland. ‘Toen de minister-president het zo duidelijk opgaf, raakte mijn vader ook de hoop kwijt. “Nu laten ze ons zeker met die moffen zitten en verschansen ze zichzelf op hun eiland”, zei hij over de Britten. Dat is me altijd bijgebleven en daarom wilde ik graag een biografie van De Geer lezen.’

Omdat die biografie er niet was, heeft Van Osch er zelf een geschreven. ‘Voor mijn onderzoek heb ik onder meer gebruik gemaakt van het archief van koningin Wilhelmina en daar bleek interessante nieuwe informatie in te staan. Op een dossier stond in haar handschrift dat het na haar dood moest worden vernietigd en dat er niet uit mocht worden gepubliceerd. Daar heb ik me maar niet aan gehouden. Uit dat dossier blijkt dat Wilhelmina bewust ministers passeerde en haar best deed om dat toe te dekken.’

Dat de koningin dat deed, is enigszins begrijpelijk, vindt Van Osch: ‘Het is werkelijk schokkend hoe weinig de ministers aan het begin van de oorlog voor elkaar kregen. Nederland had in die tijd bijvoorbeeld een behoorlijke marine, maar het kabinet aarzelde voortdurend om die voluit in te zetten tegen bijvoorbeeld de Italianen. De regering schroomde ook om in het opdoemend conflict in Azië met Japan de kant van Engeland te kiezen,

bang als ze was om de neutraliteit te schenden. Ook al was het moederland al lang onder de voet gelopen.’

De jury (die beslissen moet welk van de 5 genomineerde boeken de Grote Geschiedenis Prijs 2008 zal ontvangen) schrijft dan ook over dit boek: ‘Onthutsend beeld van de Nederlandse regering tijdens de eerste oorlogsmaanden in Londen’.

BOEKAANKONDIGINGEN (overgenomen uit Historisch Nieuwsblad, sept.2008)

Philip baron von Boeselager: wij wilden Hitler vermoorden

Uitg. Balans

Von Boeslager was de laatste overlevende – hij overleed in mei dit jaar op 90-jarige leeftijd - van de Operatie Walküre. Dit was de poging in 1944 van een aantal jonge aristocraten in het Duitse leger om Hitler te vermoorden. Von Boeselager had de taak om explosieven te leveren. In dit boek vertelt hij over zijn leven en de mislukte aanslag.

Frank van Riet: Handhaven onder de Nieuwe orde. De politieke geschiedenis van de Rotterdamse politie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Uitg. Aprilis.

In 1999 publiceerde Guus Meershoek een uitgebreide studie over de Amsterdamse politie tijdens de bezetting. Met dit boek van Frank van Riet hebben we nu ook een goed overzicht van ordehandhavers in de Maasstad tijdens de oorlog. Van Riet, zelf werkzaam bij de Rotterdamse politie, laat zien dat het korps tijdens de bezetting werd omgevormd tot een machtsmiddel van de Duitsers.

Lieven Saerens: De Jodenjagers van de Vlaamse SS, uitg. Lannoo.

De Belgische historicus beschreef in dit onthutsende boek hoe gewone Belgen enthousiast meehielpen aan de razzia's op de Joden. Na de oorlog werden er wel velen berecht, maar na een paar jaar waren ze allemaal weer vrij. Overigens is dit boek een pendant van het even schokkende boek van Ad van Liempt 'Kopgeld. Nederlandse premiejagers op zoek naar joden', dat in 2002 verscheen.

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de, van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte, Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden nog steeds voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen voor betrokkenen in het archief die nog in leven zijn. Is deze eenmaal overleden dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst die belangstellenden wel op de belangen van de kinderen en familie.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden: dinsdag van 9.00 tot 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag 9.00 tot
17.00 uur
zaterdag 9.00 tot 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

de desbetreffende is overleden

de desbetreffende toestemming geeft tot inzage.

en er is de mogelijkheid dat informatie uit het dossier gegeven wordt door een ambtenaar van het Rijksarchief op grond van een verklaring van een psychiater of psychotherapeut waarin duidelijk gemaakt wordt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat deze informatie gegeven wordt. Men kan dan dus niet zelf het dossier inzien maar krijgt antwoord op de vragen die men heeft.

Voor informatie kan men bellen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

Telefoon: 070 3315444
Fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

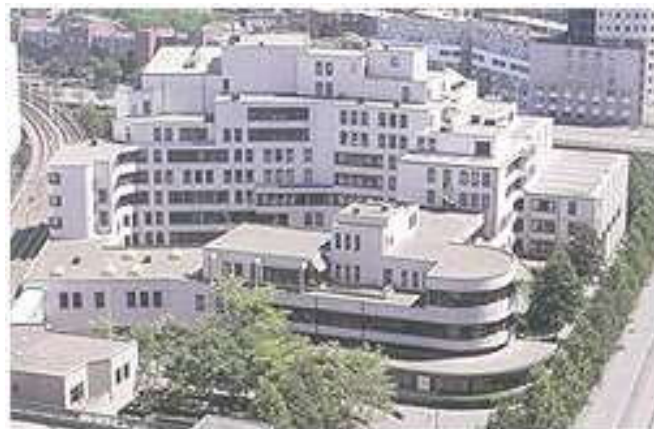
Het verzoek tot inzage van een dossier kan alleen schriftelijk. Dit moet toegestuurd worden aan:

Het Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, respectievelijk bijgesloten te zijn:

Naam, volledige voornamen, geboortjaar en plaats van degene waarnaar onderzoek wordt gedaan.

Bewijs van overlijden (mag een kopie van een rouwkaart zijn, ofwel een uittreksel uit het overlijdensregister dat aan te vragen is bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden). Een bewijs van overlijden is niet noodzakelijk als de persoon vóór **1908** is geboren.

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

Indien de betrokken persoon niet is overleden dan is een vereiste: een door hem of haar getekende verklaring waarin hij/zij toestemming geeft voor inzage door een met name genoemde persoon; deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

- De relatie tot de persoon.
- Korte motivering van de wens tot inzage
- Zoveel mogelijk gegevens over de betrokkene te vermelden: d.w.z. naam, evt. meisjesnaam, geboortedatum en geboorteplaats, eventueel de organisatie waarvan hij/zij tijdens de bezetting lid was, etcetera.

Het Ministerie gaat dan kijken of er inderdaad over diegene een dossier is. Als dit niet zo is dan wordt u dat gemeld; als het wel zo is stuurt men u een briefje met het inzagerecht. Daarop staat het telefoonnummer waar u naar toe moet bellen om een afspraak te maken. Meestal duurt dit zo'n twee tot drie weken.

U kunt niets van de inhoud van het dossier meenemen. U kunt er ook niets van kopiëren. Wat u wel mag is gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene maar ook van directe verwanten te beschermen.

SWH

HET BULLETIN

is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de werkgroep is:

- **het bevorderen van hulpverlening aan hen die in persoonlijk en/of maatschappelijke leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide ouder(s) of grootouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en), dan wel de bezetter waren.**
- **bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering.**

De werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van sympathie voor (neo) fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer komt uit **half maart 2009**. Kopij voor dit nummer moet uiterlijk 15 februari 2009 in het bezit zijn van de redactie.

We stellen het op prijs als u de kopij verstuurt via de email. U kunt uw kopij ook toesturen per diskette/CD en natuurlijk gewoon op papier.

Redactieadres **Het Bulletin**:
Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht of mail naar scheffelbaars@planet.nl

Redactie
Gonda Scheffel-Baars (hoofredacteur)
Cuny Holthuis-Buve
Gerard van der Woud (eindredacteur)

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Het Bulletin

Jaargang 23, Nummer 4, december 2008

stichting
werkgroep
herkenning